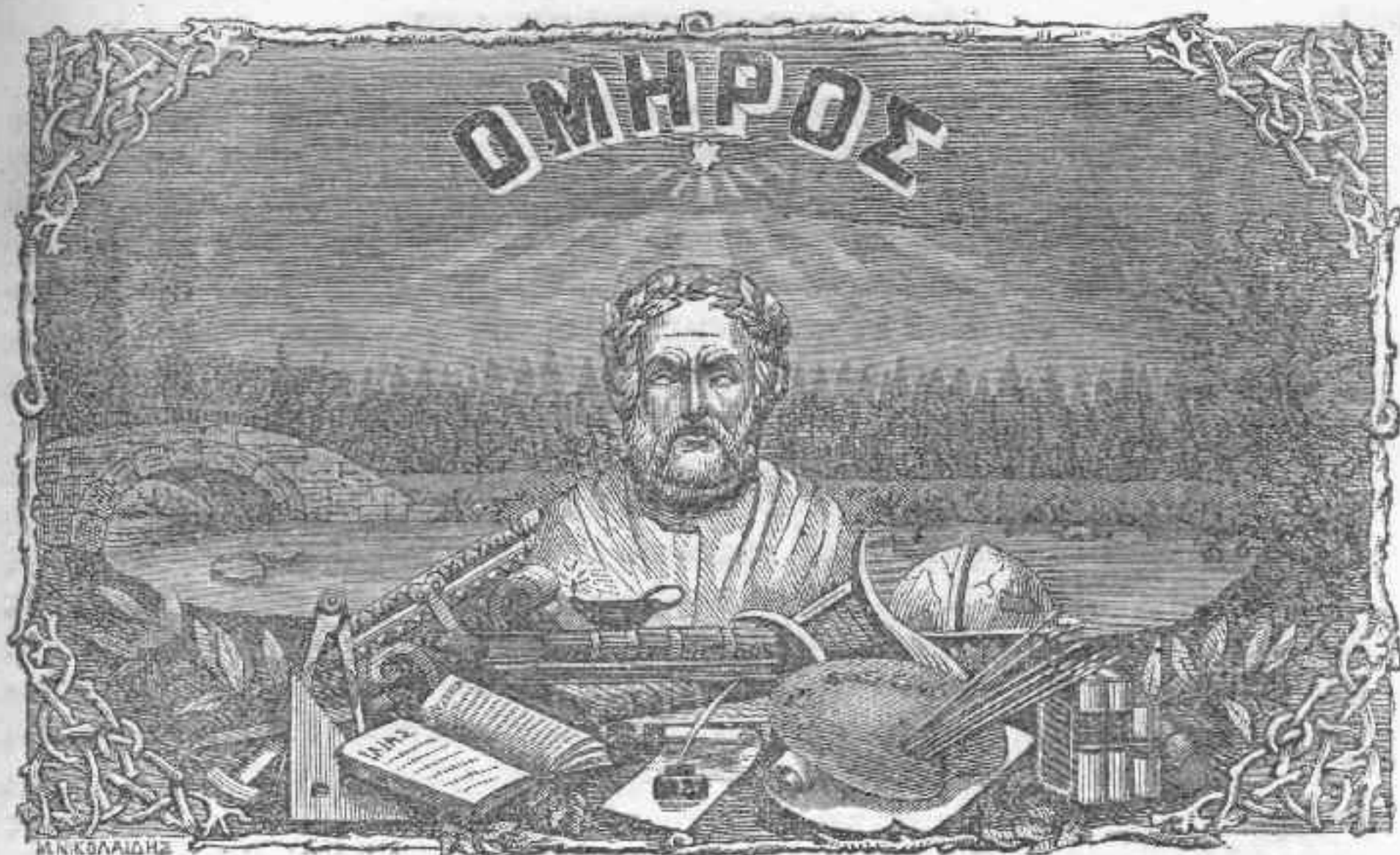

ΕΝ ΣΜΥΡΝΗΙ, Ἔτος Α΄. Φυλ. Β΄.

ΠΕΡΙ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ

ΚΑΙ

ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΑΥΤΗΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΣΥΓΚΥΡΟΥΝΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ (1).

ΥΠΟ Κ. ΕΓΣΤΑΘΟΠΟΥΔΟΥ.

Κύριοι,

Περὶ Πολυβίου μέλλων νὰ ὁμιλήσω, ἐνόμισα ἀναγκαῖον ἅμα καὶ ὠφέλιμον πρὸς κατάληψιν τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνδρός νὰ διέλθω προεισαγωγικῶς πως καὶ ὅσον οἶόν τε συντομώτατα τὰς τελευταίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀτυχεῖς ἡμέρας τὰς κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κορίνθου συγχυρούσας· διότι τοῦ Πολυβίου ὁ βίος συνέχεται στενῶς πρὸς τὰ τελευταῖα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους γεγονότα. Ἡ φυγὴ αὐτοῦ συνεξέπνευσε μετὰ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος ὑπὲρ ἧς ἠγωνίσθη. Ὅθεν ἀκατάληπτος καθίσταται ὁ χαρακτήρ καὶ τὸ ἀληθές τοῦ ἀνδρός μεγαλεῖον, ἂν μὴ γένωνται γνωστὰ καὶ τὰ κατ' αὐτὸν συμβεβηκότα. Ἐξεταζόμενος φαίνεται ἄξιος μεγαλειτέρας ἐποχῆς καὶ καλλιτέρας τύχης. Μόνος

(1) Ἡ παρούσα ὁμιλία ἀναγνώσθη ἐν τῇ Ἀναγνωστηρίῳ Σμύρνῃ, τῇ 19 Δεκεμβρίου 1871, καὶ εἶνε μέρος πραγματείας περὶ Πολυβίου μὴ δημοσιευθείσης.

ὑπερυψοῦται τοῦ διανοητικοῦ καὶ ἠθικοῦ ναυαγίου τῆς ἀποικομένης ἤδη μεγάλης Ἑλλάδος, καὶ οἷον ἐπιμαρτυρόμενος κατὰ τῆς διαφθορᾶς καὶ ἠθικῆς τῶν συγχρόνων παρακμῆς κατέλιπε τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ οἷον ἱερὸν ἔναυσμα τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, ὅπερ ἐγγλωσθὲν ἔμελλε νὰ διασώσῃ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων τὸ πῦρ, ἵνα μὴ παντελῶς ἀποσβεσθῇ, εἰς ξένας ἀποδημήσαν χώρας. Καὶ εἶνε μὲν ταῦτα τὰ γεγονότα μικρὰ καὶ ταπεινὰ καὶ λυπηρὰς παρέχουσι παντὶ Ἑλληνι ἀναμνήσεις, ἀλλὰ διδακτικώτατα· διότι οὐ μόνον τῶν ἐθνῶν αἱ εὐτυχίαι καὶ τὰ τρόπαια διδάσκουσιν, ἀλλὰ αἱ ἀτυχίαι καὶ αἱ ἥτται μάλιστα διδακτικώτατα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους προβάλλονται μαθήματα (1). οὐχ ἥκιστα δὲ τοῦτο φαίνεται ὠφέλιμον εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀρξαμένους ἄρτι ἀπ' ἐκείνου τοῦ σημείου ἐνθα φαίνεται καταλιπὼν τὸ ἔθνος ὁ Πολύβιος. Διότι ἤδη πρῶτον οἱ πατέρες ἡμῶν ἀνεκτήσαντο μικρὰν καὶ ἀσθενῆ ἐλευθερίαν ἐν αὐταῖς ἐκείναις ταῖς χώραις, ἐν αἷς ἀπολιπὼν κατέθηκεν αὐτήν ὁ Πολύβιος, καὶ ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς Πελοποννήσου, ἐνθα τὰ ὅσῃ τοῦ Πολυβίου ἀπετέθησαν, πρῶτοι τῆς παρούσης ἀνεξαρτησίας οἱ ὑπέρμαχοι ἀνέστησαν, οἱ ἀπαίδευτοι μὲν καὶ ὀρεσίβιοι, ἀλλὰ μεγάλθυμοι τῆς πίστεως καὶ πατρίδος ἐκεῖνοι ὀπλῆται. Ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ τελευταῖον ἔπεσε καὶ ἐν αὐτῇ τὸ πρῶτον ἀνυψώθη τῆς ἐλευθερίας μας τὸ λάβαρον. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν, οἵτινες ὕστατα ἀπεχαιρέτισαν τὸν δύοντα τῆς ἐλευθερίας ἥλιον, οὗτοι κατὰ φυσικὸν καὶ πεπρωμένον νόμον πρῶτοι χαιρετίσαντες ἀναφανεῖσαν ἡγγεῖλαν τὴν λαμπροφόρον τούτου ἔγερσιν.

Ὅλοι γινώσκουμεν, ὅτι ἡ Κόρινθος εἶνε ἡ τελευταία πόλις παρὰ τὴν ὁποίαν ἔγεινεν ἁγὼν ὑπὲρ ἐλευθερίας, καὶ ὅτι ἡ ἐλευθερία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐξέπνευσε μετὰ τῆς καταστροφῆς αὐτῆς. Ἀλλὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κορίνθου προέλαβε σύγχρονος σχεδὸν τῆς Καρχηδόνης ἡ πτώσις· δηλ. κατὰ τὸ αὐτὸ περίπου ἔτος οἱ Ῥωμαῖοι ἐπέραναν εὐτυχῶς δύο πολέμους, τὸν τε πρὸς Καρχηδονίους καὶ τὸν πρὸς Ἀχαιοὺς, καὶ καταλαβόντες τῶν δύο τούτων χωρῶν τὰ τελευταῖα προπύργια, τὴν Καρχηδόνα καὶ Κόρινθον ἐγένοντο ἀμφοτέρων κύριοι. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἀπαντᾷ ἀντίθεσίς τις, ἥτις οὐκ ὀλίγον δύναται νὰ σκανδαλίσῃ τὸν ἀναγνώστην. Πάντες γινώσκουσιν περὶ τῆς πολιορκίας τῆς Καρχηδόνης καὶ τῆς γενναίας τῶν κατοίκων αὐτῆς ἀντιστάσεως· καὶ ἄνδρες ἔδωσαν τὸν ἑαυτῶν πλοῦτον ὑπὲρ τῆς πατρίδος, καὶ γυναῖκες τὸν πρόσθετον καὶ φυσικὸν κόσμον ὑπὲρ τῆς κινδυνεύουσας πατρικῆς ἐστίας, καὶ πάντες σχεδὸν ὅσον ἦν ἐφικτὸν εἰς τὴν ἐν Ἀφρικῇ ἐμπορικὴν ταύτην πόλιν ἀντέστησαν κατὰ τοῦ ἀγερώχου πορθητοῦ καὶ προετίμησαν νὰ συνταφῶσιν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς καιομένης πόλεως μᾶλλον ἢ νὰ παραδοθῶσιν. Ὡστε κατεστράφη ἡ ὑπὸ γυναικείας ἀρετῆς ἀποικισθεῖσα αὕτη πόλις ἀξίως ἀνδρικῆς καὶ Σπαρτιατικῆς αὐταπαρνήσεως. Ἀλλ' ἐν Κορίνθῳ τί ἔδειξεν ἡ Ἑλλάς νικηθεῖσα; ἐὰν ἡ Κόρινθος εἶνε ἡ τελευταία εἰς ξένον κατακτητὴν παραδοθεῖσα χώρα, τί ἔπραξεν ἄξιον τῆς παλαιᾶς Ἑλληνικῆς εὐχλείας; Τίς ἤκουσέ ποτε περὶ Κορίνθου περισσότερα παρὰ τὴν λέξιν ἄλωσιν; Τὰ πλούτη μὲν καὶ τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης φερόμενα εἰς Ῥώμην ὑπὸ τοῦ πολιορκητοῦ αὐτῆς μνημονεύονται, τῶν δὲ πολιτῶν ἡ ἀνδρεία

(1) Πολυβ. Ε. ΣΤ'.

οὐδαμοῦ προφαίνεται. Μὴ ἡ Ἑλλάς δὲν εἶχε τέκνα νὰ ἀντιταχθῶσι καὶ ἐγκαταλίπωσιν ἐνδοξοτέραν αὐτῆς τὴν μνήμην; Μὴ ἦσαν τότε οἱ Ἕλληνες χειρότεροι τῶν ἐν Βυζαντίῳ μετὰ ἐπτακαίδεκα αἰῶνας ἀμυνομένων καὶ πεσόντων τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς τέκνων; ἢ ἡ Ἑλλάς, ἡ ἱστορικὴ αὕτη χώρα, ἡ πατρίς τῶν ἡρώων ἐξεφαυλίσθη τοσοῦτον, ὥστε πίπτει ταπεινότερα τῆς γυναιχείας καὶ ἐμπορικῆς Φοινικικῆς ἀποικίας; Τοιαύτη τις ἀντίθεσις προσέβαλε τὰς σκέψεις μου, ἀφ' οὗ τὸ πρῶτον ἀνέγνων τὴν σύγχρονον τῶν δύο τούτων πόλεων καταστροφὴν, καὶ τοιαύτη ἴσως προφαίνεται εἰς τοὺς περισσοτέρους ἐξ ὑμῶν, ὅσοι δὲν παρηκολούθησαν τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος περιστατικῶς καὶ μάλιστα τῶν τελευταίων αὐτῆς ἡμερῶν. Τοὺς δὲ λόγους τῆς τοιαύτης ταπεινῆς τῆς ἡμετέρας πατρίδος πτώσεως θέλων νὰ διασαφίσω, εἰλόμην μετὰ τοῦ Πολυβίου νὰ προεκθέσω ἐν ταύτῃ τῇ ὁμιλίᾳ τὰ κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας γεγονότα· δηλ. α.) τὴν κατάστασιν τῶν πρώτων τῆς Ἑλλάδος πόλεων, ὅσαι ἀλλεπάλληλοι διημφισβήτησαν περὶ τῆς ἡγεμονίας· β.) τὴν τῆς Μακεδονίας καὶ μάλιστα τῶν δύο τελευταίων αὐτῆς βασιλέων Φιλίππου καὶ Περσέως· καὶ γ.) τὴν τῶν δύο τελευταίων ἀντιπροσώπων τῆς Ἑλληνικῆς Ἑλευθερίας συνεδρίων, τοῦ Αἰτωλικοῦ καὶ Ἀχαϊκοῦ, μάλιστα δὲ τοῦ δευτέρου, μεθ' οὗ ἡ ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδος συναπωλέσθη ἐν Κορίνθῳ. Ἐπὶ δὲ τούτοις θέλω ἐπιτάξει βραχεῖάν τινα ἀντιπαραβολὴν τῶν στρατιωτικῶν ἡγεμόνων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, ἐν' ἐκ ταύτης καταφανέστεραι αἱ ἐλλείψεις καὶ ἀρεταὶ τῶν διαμαχομένων μερῶν γένωνται. Ταῦτα προειπὼν ἄρχομαι τοῦ θέματος, τὴν ἐπεικὴ ὑμῶν πρὸς τὰ ῥηθησόμενα κρίσιν ἐπικαλούμενος.

α.) Κατὰ τὸν 6'. π. X. αἰῶνα ἡ Ἑλλάς ὁμοιάζει πρὸς τὸν φθισιῶντα, οὗτινος τὸ ψευδὲς τοῦ προσώπου ἐρύθημα καὶ ἡ ἀντιποιοιμένη τῆς ὑγείας πεποίθησις καθιστῶσι λυπηροτέραν τὴν εἰκόνα εἰς τὸν προγινώσκοντα τὴν περιμένουσαν τὸν πάσχοντα τύχην· ὁμοιάζει πρὸς τὸ ὑπὸ βαρείας καὶ χρονίας νόσου διαφθαρὲν σῶμα, οὗτινος τὰ μέλη πάντα ἡτονικότα ἐναλλάξ τὰς ἀλγηδόνας τοῦ νοσήματος διαδέχονται. Αἱ διαφοροὶ αὐτῆς πολιτεῖαι καὶ πόλεις σημεῖα μόνον ζωῆς προφαίνουσιν, ἀλλ' εἶνε ἐξησθενημένοι καὶ ὑπὸ μοιραίου τινὸς δαίμονος ὠθοῦσιν ἀλλήλας εἰς ὅσον οἶόντε ταχυτάτην ἀπώλειαν. Ἐξηντλημένη ἡ Ἑλλάς ὑπὸ τῶν ἀπὸ δύο αἰώνων ἐμφυλίων καὶ ἐξωτερικῶν πολέμων παράσταται ἀνίκανος πρὸς πᾶσαν μείζονα νοσητικὴν καὶ ὑλικὴν ἐπιχείρησιν. Αἱ δημοκρατούμεναι Ἀθῆναι καὶ ἡ ἀριστοκρατουμένη Σπάρτη τοσοῦτον ἐξησθένησαν, ὥστε μόνον τὰ ὀνόματα φέρουσι τῆς παλαιᾶς εὐκλείας. Οἱ ἀτυχεῖς τῶν Ἀθηναίων ἀγῶνες πρὸς τοὺς Μακεδόνας, καὶ τούτων αἱ παντοῖαι προσπάθειαι πρὸς καταστολὴν τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας πνεύματος ἐφθειραν τὴν χώραν καὶ εἰς τὰ σώματα καὶ εἰς τὰ πλούτη (1). Οἱ Ἀθηναῖοι, λέγει ὁ Ῥωμαῖος Λίβιος, ἐκ τῆς ἀρχαίας δόξης οὐδὲν ἄλλο παρὰ τὰς ψυχὰς διέσωσαν (2). Αἱ ἄλλοτε θαλασσακράτωρ Ἀθῆναι κατήντησαν νῦν ἀσήμεντοι καὶ πενιχρότατοι· κατεχόμεναι δὲ ὑπὸ Μακεδονικῆς φρουρᾶς διεκρίνοντο μόνον διὰ τὰς κα-

(1) «Ἀθῆναι μάλιστα μὲν τῶν Ἑλλήνων ἀπειρίκεσαν μήκει τοῦ Μακεδονικοῦ πολέμου, καὶ προσηλαίνοντες τὰ πολλὰ ἐν ταῖς μάχασι» (Παυσαν. Α. ια. 7).

(2) Ex vetere fortunae nihil praeter animos servavit. (Tit. Liv. lib. 14).

τὰ καιροὺς πρὸς τοὺς ἰσχύοντας κολακείας. Ἀπαλλαγέντες δὲ τῆς Μακεδονικῆς φρουρᾶς ἐπὶ Ἀντιγόνου τοῦ Δώσωνος (1), τοῦ Ἀράτου καταπείσαντος ἐπὶ χρήμασι τὸν Μακεδόνα φρούραρχον νὰ παραδώσῃ ὅσα κατεῖχεν ὀχυρὰ τῆς Ἀττικῆς μέρη, εὐθὺς παρητήθησαν πάσης περὶ Ἑλληνικῶν πράξεων σκέψεως καὶ ἀκολουθοῦντες ἀθλίων τινῶν δημαγωγῶν τὰς εἰσηγήσεις καὶ διαθέσεις, ἐξεκέχυντο εἰς πᾶσαν κολακείαν πρὸς τοὺς βασιλεῖς, μάλιστα δὲ πρὸς Πτολεμαῖον καὶ μικρὸν ποιούμενοι λόγον τοῦ καθήκοντος ἐψήφισον πᾶν εἶδος ψηφισμάτων καὶ κηρυγμάτων διὰ τὴν τῶν προεστώτων ἀκρίσιαν (2). Ὁλὴ τῶν Ἀθηναίων ἡ περιουσία κινητὴ καὶ ἀκίνητος τιμηθεῖσα εὐρέθη ἴση πρὸς 5,750 τάλαντα, τρυτέστι οὐδὲ πρὸς τὸ ἥμισυ, ὅσα εἶχε κατατεθειμένα ἄλλοτε ὁ Περικλῆς ἐν τῇ Ἀκροπόλει (3). Ἡ πόλις αὕτη, ἣτις ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων παρέσχε 200 τριήρεις, εἶχεν ἤδη τρία μόνον ἄφρακτα (4). Ὁ λαὸς οὗτος, ὁστις ἄλλοτε δι' ἓνα ναὸν ἐδαπάνη 1000 τάλαντα, δὲν ἠδύνατο νῦν νὰ πληρώσῃ καταδικασθεὶς 100 μόνα (5).

Οὐχ ἥκιστα ἀσθενὴς παρίσταται καὶ ἡ ἄλλοτε ἡγεμονίς τῆς Ἑλλάδος Σπάρτη. Ἡδὲ ἐπὶ Ἀριστοτέλους κατήντησαν οἱ πολῖται αὐτῆς εἰς 1000 μόνον, περὶ δὲ τὰ μέσα τῆς 6' ἑκατονταετηρίδος εἰς 700, ὧν 100 μόνον κατεῖχον τὴν γῆν ἀπάσης τῆς Λακωνίας πλὴν τῆς ὑπὸ τῶν περιοίκων κατεχομένης (6). Εἰς τοιαύτην δὲ πτωχείαν καὶ ἀνδρῶν καὶ Σπαρτιατικῆς ἀγωγῆς καὶ πλούτου ὑποπεσοῦσα, παρέχει σημεῖα καὶ οἶον σπαραγμοὺς ἐκπνέοντος καὶ καταπεπτωκότος ἐκτάδην γενναίου ἄλλοτε ἀγωνιστοῦ εἰς μάτην ἀγωνιζομένου νὰ ἀνορθωθῇ ἀπὸ τῆς θανασίμου καταπτώσεως ἐν ᾗ κεῖται. Ὁμοιάζει πρὸς τὸν κατακείμενον καὶ ἐξησθενηκότα λέοντα, οὗτινος ὁ βρυχηθμός εἰς περιέργειαν μᾶλλον ἢ εἰς φόβον τοὺς ἀφορώντας φέρει. Ἀπὸ τῆς τοιαύτης καταπτώσεως ἀπεπειράθησαν μὲν νὰ ἀνορθώσωσι δύο τῶν γενναίων αὐτῆς τέκνων, ὁ Ἄγης καὶ ὁ Κλεομένης, ἀλλ' ἀμφότεροι οὐδὲν ἀνύσαντες κακῶς ἀπώλοντο, ὁ μὲν ἐν τῇ οἰκείᾳ ὑπὸ οἰκείων (240 π. Χ.), ὁ δὲ ἐν ξένῃ ὑπὸ φαύλων ἀνδραπόδων καὶ αὐλοκοιλάκων Αἰγυπτίων ἀναξίως ἐμπαιζόμενος καὶ ὑποβλεπόμενος. «Ἄν ἡ Ἑλλὰς ἦτο δυνατὸν νὰ ἀναστηθῇ (λέγει ὁ σοφὸς ἱστορικός Παπαρρηγόπουλος) ὁ Κλεομένης ἠθέλην ἀναστήσει αὐτήν. Ἡ φύσις ἔδωκεν αὐτῷ οὐ μόνον πᾶν τὸ δι' οὗ μεγαλουργεῖ τις ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἀλλὰ καὶ πᾶν τὸ δι' οὗ ἀγαπᾶται.... Ὁ Κλεομένης ἦτο ἐξ ἐκείνων τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ξιφῆρεις βαδίζουσι τὴν εὐθείαν τὴν ἀγούσαν πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῶν. Ναὶ μὲν ἀφοῦ ἠὲδοκίμησεν ἐπὶ τινα χρόνον ἀπέτυχεν διότι ἵνα πλασθῇ τι δὲν ἄρκοῦσι χεῖρες δημιουργικαί, προσα-

(1) Οὗτος ὠνομάσθη Δώσων, ὡς ἐπαγγελτικῶς, αὐτὸν τελεσιουργὸς δὲ τῶν ὑποσχέσεων (Πλουτ. Αἰμ. 4.). (2) Πολυβ. Ε. 15. 6. καὶ ΙΣΤ'. κέ. κς'. (3) Πολύβ. Β, 58', 5.—πρὸς Δημ. περὶ Συμμοριῶν 30. Τὸ τίμημα τῆς χώρας ἑξακισχίλια τάλαντα.—(4) Διδ. κά. 22.—(5) Ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων ἀνάλωσεν εἰς τοὺς νεωσοίκους οὐκ ἐλάττω χιλίων τάλαντων ἔδωσαν δὲ αὐτοὺς εἰς καθάρσεις οἱ Τριάκοντα ἀντὶ 30 τάλαντων (Ἰσοκρ. Ἀρειοπ. κζ.). (6) Κατὰ τὸν Κλίντωνα ὁ πληθυσμὸς ὅλης τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ διάστημα τὸ μεταξὺ τῶν Περσικῶν πολέμων καὶ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἀναβαίνει εἰς 3,500,000 ψυχὰς κατὰ τὴν ἐξῆς ἀναλογίαν· ἡ Ἀττικὴ περὶ τὰς 527,660, ἡ Λακωνία καὶ Μεσσηνία 300,000 (ὧν 33,000 Σπαρτιάται, 66,000 περιοικοί, 170,000 Εἰλωται κλ.), ἡ Ἀρκαδία 461,750, ἡ Ἀχαΐα 61,800, ἡ Σικυὼν 46,160, ἡ Φθιώτις 31,000, ἡ Κόρινθος 100,000, τὸ Ἄργος 110,000, αἱ ἄλλαι πόλεις τῆς Ἀργολίδος 52,200, ἡ Ἠλις 186,000, ὥστε σύνπαντα ἡ Πελοπόννησος εἶχεν 1,030,000. Ὁρ. Duguy σ. 14 Α'. τομ.

παιτεῖται καὶ ἡ ἀναγκαία ὕλη· ἡ δὲ ἀναγκαία ὕλη ἔλειπεν ἀπὸ τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος» (1). Ἄλλ' ἡ Ἑλλάς ἐπέπρωτο νὰ ἀποθάνῃ τὸν πεπρωμένον παντὸς ὑπαρκτοῦ θάνατον. Ὅθεν καὶ ὁ Κλεομένης παρὰ πάντα ὅσα ἔπραξε, παρὰ τὴν ἰδίαν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ὑπεροχὴν τὴν ἀναμιμνήσκουσαν ἀρχαιοτέρους τῆς Σπάρτης χρόνους, ὥχετο οὐδὲν δυνηθεὶς νὰ συντελέσῃ μέγα, ἀλλὰ μᾶλλον τὰς πληγὰς αὐτῆς ἀναξάνας· διότι ἐκ τῶν 6,000 Λακεδαιμονίων, οὓς ἀντέταξε κατὰ τὴν ἐν Σελλασίᾳ μάχην (τῷ 222) 200 μόνον ἐπέζησαν. Τόσον δὲ βέβαιον φαίνεται, ὅτι τὴν πτώσιν τῶν ἐθνῶν ἀδύνατον εἶς καὶ δύο ἄνθρωποι νὰ ἀνορθώσωσιν, ὅπως οὐδὲ τὴν ἀκατάσχετον τῶν χειμάρρων ὁρμὴν δὲν δύνανται νὰ μεταστρέψωσι καὶ οἱ ἰσχυρότατοι τῶν πασσάλων μὴ ἔχοντες ποῦ καλῶς νὰ στηριχθῶσιν, ὥστε καὶ ἡ καθόλου τῶν πραγμάτων περιπλοκὴ ἐναντία φαίνεται. Ἄν δύο ἡμέρας ἀνέβαλλε τὴν ἀναχώρησίν του ὁ Κλεομένης, ἤθελε καὶ τὴν ἀρχὴν ἀνακτῇ καὶ τὴν ἐν Πελοποννήσῳ ἡγεμονίαν ἴσως· διότι ὁ Ἀντίγονος ἀπῆλθεν ἐσπευσμένως εἰς Μακεδονίαν κατὰ τῶν πολυαρίθμων εἰσβαλόντων Ἰλλυριῶν, ὅπου καὶ ἀπέθανε κατατροπώσας πρῶτον τοὺς βαρβάρους· «οὕτως ἀεῖποθ' ἡ τύχη, ἐπιφωνεῖ ὁ Πολύβιος, τὰ μέγιστα τῶν πραγμάτων παρὰ λόγον εἶωθε κρίνειν» (2). Μετὰ τὸν Κλεομένην ἡ Σπάρτη ἦτο εἰς διηνεκὴν στάσιν· οἱ Ἐφοροὶ τετράκις ἐπὶ τινα ἔτη ἐθανατώθησαν, ἡ δὲ βασιλεία κατὰργηθεῖσα ἐπανειλημμένως ἡγοράσθη καὶ μετέβη μετὰ μὲν τὸν Κλεομένην εἰς τὸν ληστήν μᾶλλον ἢ βασιλέα Λυκοῦργον, ἔπειτα εἰς τὸν Μαχανίδα, ὃν ὁ Φιλοποίμην ἐθανάτωσε (207), καὶ ὃν διεδέχθη ὁ σκληρότερος Νάβις ἐπὶ 15 ἔτη βασιλεύσας (3). Τοιαύτη ἡ κατάστασις τῶν πρωτίστων ἄλλοτε τῆς Ἑλλάδος πόλεων, Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης· ὅθεν παρ' αὐτῶν οὐδὲν ἐδύνατο πλέον νὰ ἐλπίζῃ ἡ Ἑλλάς γενναῖον καὶ ἄξιον τῆς παλαιᾶς εὐκλείας.

Ἄλλ' ἄρά γε ἦτο καλλιτέρα τῶν μικροτέρων ἄλλων Ἑλληνικῶν πόλεων ἡ κατάστασις; Μήπως Βοιωτοὶ, Ἀργεῖοι, Κορίνθιοι, Κρήτες, κλπ. ἦσαν καλλιτέρας μοίρας ἄξιοι; Οἱ Βοιωτοὶ τοσοῦτον ἐξεφαιλίσθησαν, ὥστε οὐδενὸς ἀγαθοῦ μετέσχον οὔτε κοινοῦ οὔτε ἰδιωτικοῦ. Τρῦναντίον ἡ ἀναισθησία καὶ ἡ λαιμαργία αὐτῶν (Βοιωτία ὕς) κατήντησε παροιμιώδης. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἀπεμακρύνθησαν παντὸς ἐθνικοῦ καὶ ἀνθρωπίνου αἰσθήματος, ὥστε ἀποθνήσκοντες κατέλειπον τὰς περιουσίας των, οὐχὶ εἰς τὰ τέχνα, ἀλλ' εἰς τοὺς συμπότας ἐπὶ τῷ ὄρῳ νὰ θαπανήσωσιν αὐτὰς εἰς συμπόσια. Πολλοὶ δὲ ἐποίουν περισσότερα συμπόσια κατὰ μῆνα παρ' ὅσας ἡμέρας εἶχεν ὁ μῆν· οἱ φόνοι ἐγί-

(1) Ἑλλ. Ἱστορ. Π. Τομ. Β'. σελ. 379. Ὁ δὲ Πολύβιος λέγει, ὅτι ὁ Κλεομένης ἐγένετο καὶ πρὸς τὰς ὁμιλίαις ἐπιδέξιος καὶ πρὸς πραγμάτων οἰκονομίαν εὐφυὴς καὶ συλλήδων ἡγεμονικὸς καὶ βασιλικὸς τῇ εὐσεὶ Ε' λθ' 6—καὶ ἀλλὰχού, πόθος Κλεομένους παρὰ Λακεδαιμονίους. Δ. λθ' 7—κγ'. 3—7 ἐπὶ τρία δὲ ἔτη ἀνέμενον αὐτὸν οἱ Σπαρτιάται νὰ ἐπανεέλθῃ μὴ ἐκλέγοντες ἄλλον βασιλέα. (2) Πολυβ. Β. 6. (3) Νάβις ὁ τύραννος Λακεδαιμονίων ἀνέβη Πέλοπα τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως Λυκοῦργου, μήπως γενόμενος ἐνῆλξ ἀποκαταστήσῃ τῇ πατρίδι τὴν ἐλευθερίαν· αὐτὸς δὲ τοὺς ἐπιστημοτάτους τῶν Λακεδαιμονίων ἐπιλεγόμενος ἀνῆρει, καὶ μισθοφόρους πανταχόθεν τοὺς χειρίστους συνῆγε φύλακας τῆς δυναστείας· διόπερ ἐκ παντὸς τύπου συνέρρεον εἰς τὴν Σπάρτην, ἱερόσυλοι, φῶρες, λησταί, κατάδικοι θανάτου· ἀσεβῶς γὰρ τὴν ταραχὴν περιποιησάμενος ὑπὸ μόνον τούτων ἠλπίζε βεβαίως τὰ τηρεῖσθαι. (Διόδ. Σικελ. κς').

νοντο διὰ τὰς τυχούσας αἰτίας (1). Ἱστοροῦντες δὲ τὸν ἴδιον χαρακτῆρα αὐτοὶ οἱ Βοιωτοὶ ἔλεγον, κατὰ τὸν Δικαίαρχον, περὶ ἑαυτῶν, ὅτι ἡ αἰσχροκέρδεια κατοικεῖ ἐν Ὠρωπῷ, ὁ φθόνος ἐν Τανάγρα, ἡ φιλονεικία ἐν Θεσπιαῖς, ἡ ὕβρις ἐν Θήβαις, ἡ πλεονεξία ἐν Ἀνθηδόνι, ἡ περιέργεια ἐν Κορωνείᾳ, ἐν Πλαταιαῖς ἡ ἀλαζονεία, ὁ πυρετός ἐν Ὀρχηστῷ, καὶ ἡ ἀναισθησία ἐν Ἀλιάρτῳ. Δι' ὅλα δὲ ταῦτα περὶ μὲν τῶν Ὠρωπίων ὁ ποιητὴς Ξένων εἶπε τοὺς ἑξῆς δύο στίχους.

» Πάντες τελῶναι, πάντες εἰσὶν ἄρπαγες
κακὸν τέλος γένοιτο τοῖς Ὠρωπίοις.

Ὁ δὲ Φερεκράτης περὶ ὅλης τῆς Βοιωτίας εἶπεν

Ἄνπερ φρονῆς εὖ, φεῦγε τὴν Βοιωτίαν.

Καὶ ὀρθῶς λέγει ὁ Πολύβιος, ὅτι αἱ Θῆβαι συναπέθανον μετὰ τοῦ Ἐπαμινώνδου (2). Ἡ δὲ Κόρινθος ἀπὸ Φιλίππου τοῦ πατρὸς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου δὲν ἦτο κυρία ἑαυτῆς. Ὁ Ἄρατος ἀπῆλλαξεν αὐτὴν τῆς ξένης φρουρᾶς, οὐδεμιᾶς τυχὼν παρὰ τῶν πολιτῶν συνδρομῆς. Τὰ νεώρια ἦσαν κενά, καὶ μόνα τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ ἐκλεκτὰ ἀγγεῖα διεσώζοντο. Ἐτιμᾶτο δὲ ὡς ἡ μᾶλλον τὴν διεφθαρμένην Ἀφροδίτην λατρεύουσα πόλις. Ὑπὲρ τὰς 1000 ἐταίρας περιέκλειεν ὁ ἀνῆθικος τῆς θεᾶς ταύτης ναός. Τούτων ἕνεκα τὸ πολυδάπανον καὶ καταστρεπτικὸν εἰς τοὺς πλείοντας κατήντησε παροιμιῶδες, οὐ παντός πλεῖν εἰς Κόρινθον. Εἰς τὴν αὐτὴν καὶ χείρονα κατάστασιν εὗρίσκετο τὸ Ἄργος ὑπὸ τυράννων κατεχόμενον. Οἱ δὲ κάτοικοι μετ' ἀναλγίτου ἀδιαφορίας ἔβλεπον ἀπὸ τῶν οἰκιῶν τοὺς Ἀχαιοὺς τρεῖς ἐλθόντας νὰ τοὺς ἀπαλλάξωσιν ἀπὸ τῶν τυράννων. Τὰ Μέγαρα, ἡ Αἰγίνα κατήντησαν ἀσῆμαντοι. Οἱ δὲ Κρήτες εἰς διτνεκεῖς ἐμφυλίους σπαραγμοὺς, καὶ εἰς πάντα τὰ πάθη παρεδεδομένοι, εἶχον ἔμφυτον τὴν πλεονεξίαν, καὶ ἦσαν, λέγει ὁ Πολύβιος, ὁ μόνος τόπος ἐν ᾧ τὸ κέρδος οἷον δῆποτε καὶ ὀθενδῆποτε ἐθεωρεῖτο ἐντιμον· διότι οὐ μόνον ἦσαν δολιώτατοι, ἀλλὰ καὶ ὡς πολῖται ἐδύναντο νὰ ἐπινοήσωσι τὰ ἀδίκωτατα σχέδια· «Οὔτε κατ' ἰδίαν ἤθη δολιώτρα Κρητῶν εὖροι τις ἄν, πλὴν τελέως ὀλίγων, οὔτε κατὰ κοινὸν ἐπιβολὰς ἀδικοτέρας» (3). Τὸ δὲ πρὸς Κρήτα Κρητίζειν, ἀντὶ τοῦ δολιεύεσθαι πρὸς δολιευόμενον παροιμιῶδες ἐγένετο» (4).

6.) Τοιαύτης δὲ οὐσης τῆς παρακμῆς τῶν κυριωτέρων Ἑλληνικῶν πόλεων, τί ἔπραττον οἱ διάδοχοι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας; Ἡ φάλαγξ τῶν Μακεδόνων, ἥτις διὰ μὲν τοῦ Φιλίππου ὑπέταξεν ὅλην τὴν Ἑλλάδα, διὰ δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου τὰς δύο ἄλλας Ἠπείρους, πῶς ἠγωνίσθη ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἐστίας, καὶ ποῖον διεδραμάτισε πρόσωπον εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ δράματος τούτου; Παραλείπων τὴν ἀρχαιοτέραν τῶν Μακεδόνων ἱστορίαν, καὶ τῶν ἄλλων βασιλειῶν, ὅσαι ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐσχηματίσθησαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγαλοφυοῦς μαθητοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους, προτάσσω ἐνταῦθα συντομώτατα τὰ τελευταῖα μόνον τῆς Μακεδονικῆς βασιλείας γεγονότα, ἅτινα

(1) Πολύβ. Ε 106. 7.—Πλούτ. Ὀλυμ. ρμ. 3.—Ἀθην. Γ'. 41.—Δικαίαρ. Βίος Ἑλλ. ἐκδοσις Ζωσιμαίη Τομ. Α'. σελ. 490—493. (2) Πολύβ. Κ. 8—ζ (3) Πολύβ. ΣΤ. ρς'. 9—ρς'. 5. (4) Πολύβ. Η. κἀ. 5.

μεγάλως ἐπενήργησαν εἰς τὴν τοιαύτην τοῦ δράματος καταστροφὴν, τὴν ὑποδούλωσιν ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Μετὰ τὸν θάνατον Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ ἐβασίλευσεν ἐπὶ δέκα ἔτη (240—230) ὁ υἱὸς αὐτοῦ Δημήτριος, καὶ τοῦτον ἀποθανόντα διεδέχθη ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου Φιλίππου ὁ ἐξάδελφος τοῦ Δημητρίου Ἀντίγονος ὁ Δώσων, ἀνὴρ εἰς τε τὰ πολιτικά καὶ τὰ πολεμικά ἐξοχος. Ἀποθανόντος δὲ τούτου μετὰ τὴν ἐν Σελλασίᾳ μάχην παρέλαβε τὴν βασιλείαν ὁ νόμιμος διάδοχος Φίλιππος ἐπτακαίδεκα ἐτῶν ὢν (220—179), ὅστις καὶ κατὰ τὰς πράξεις εὐτυχὴς καὶ καθόλου τολμηρὸς ἦτο (1) καὶ ὅστις ἕως μὲν ἐχρῆτο συμβούλῳ τῷ Ἀράτῳ, καὶ καλῶς λίαν ἔπραττε, καὶ τὴν Ἑλλάδα σύμπασαν σχεδὸν ὑφ' ἐαυτὸν ὑπέταξεν. Ἀποθανόντος δὲ τούτου ἀφείθη ἀκράτητος εἰς τὰς φυσικὰς αὐτῷ ὁρμὰς. Διότι αὐστηρὸς καὶ πικρὸς πρὸς πολλὰς πόλεις καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς φερόμενος, καὶ τὰς ἀποστάσεις αὐτῶν ἐβιάζετο νὰ προλαμβάνη αὐστηρῶς καθ' ἐκάστην, καὶ πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς εἰς νέον πάλιν νὰ περιπλακῇ πόλεμον, μόλις ἀπαλλαχθείσης τῆς Ἑλλάδος τοῦ λεγομένου Συμμαχικοῦ πολέμου (2). Τῷ 217 ὁ Φίλιππος εἰσβαλὼν εἰς Αἰτωλίαν κατετρόπωσεν αὐτοὺς, καὶ ἀντιπερισπώμενος ὑπὸ τῶν συνθηκῶν ἃς ἐποιήσατο πρὸς Καρχηδονίους κατὰ τῶν Ῥωμαίων, διέλυσε τὸν πρὸς Αἰτωλοὺς πόλεμον. Ἀλλὰ διὰ τὴν βραδύτητα καὶ τὸ δυσανοφάσιστον αὐτοῦ οἱ Ῥωμαῖοι καιρὸν εὐρόντες ὑπεκίνησαν νέον πόλεμον τῶν Αἰτωλῶν πρὸς Φίλιππον, διαρκέσαντα ἑπτὰ ἔτη ἀπὸ τοῦ 211—207, καθ' ὃν τοῖς μὲν Αἰτωλοῖς συνεμάχουν οἱ Σπαρτιάται καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Περγᾶμου Ἀτταλὸς ὁ Α', τοῖς δὲ Μακεδόσιν οἱ Ἀχαιοί. Οὕτως οἱ Ῥωμαῖοι ἐπιτηδεύως κινήσαντες τὸν πόλεμον τοῦτον ἐν Ἑλλάδι, ἐμπόδισαν τὸν Φίλιππον νὰ μεταβῇ εἰς Ἰταλίαν καὶ στερήσαντες τοὺς ἐχθροὺς ἰσχυροῦ συμμάχου κατέτριβον πρὸς ἀλλήλας τὰς δυνάμεις τῆς Ἑλλάδος. Οὐ μόνον δὲ πρὸς Αἰτωλοὺς ἐπολέμει, ἀλλὰ συγχρόνως ἀνέλαβε καὶ τὸν πρὸς Ῥοδίους καὶ τὰς χώρας τῆς Μ. Ἀσίας πόλεμον, ἐν ᾧ ἐν Σπάρτῃ ἐτυράννει ὁ Νάβις, ὁρμητήριον κακούργων καταστήσας αὐτὴν καλῶς ὀχυρωθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ. Ἀπαλλαγείσα δὲ ἡ Ῥώμη τῶν Καρχηδονίων ἐκήρυξε τότε ἡσυχῶς τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου τῷ 200, καὶ μετὰ τρία ἔτη ἠνάγκασεν αὐτὸν ἡττηθέντα περὶ Κυνὸς Κεφαλᾶς ὑπὸ Τίτου Φλαμινίνου νὰ ζητήσῃ τὴν εἰρήνην. Συγχρόνως δὲ ἀμέσως ἐτιμωρήθησαν καὶ οἱ μόνοι τοῦ Φιλίππου σύμμαχοι Ἀκαρνᾶνες. Τὴν ἡττάν τοῦ Φιλίππου ἐπέτυχον οἱ Ῥωμαῖοι δι' αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων (3)· διότι πρὶν τούτου ἐπὶ δύο ἔτη πολεμοῦντες οὐδὲν ἤνυσον· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν εἰρήνην ὡς συντελεστικώτατον πρὸς ἐξασθένησιν τοῦ Φιλίππου ὑπέλαβον τὴν ἀνεξαρτησίαν ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, ἣν καὶ πομπωδῶς λίαν ἀνεκήρυξεν ὁ Τίτος ἐν τοῖς Ἰσθμίοις (196). Ἐπέτυχον δηλ. ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Κ. Παπαρ-

(1) Ὁ Φίλιππος ἦνθησεν ἐν τοῖς μέγιστα τῶν βασιλέων ἐτι μειράκιον ὢν, καὶ δόξαν ἔσχεν ὡς ἀναστήσων τὴν Μακεδονίαν εἰς τὸ παλαιὸν ἀξίωμα· Πλούταρχ. Παιὺλ. Αἰμ. 41. 20). (2) Ὁ Συμμαχικὸς πόλεμος ἐγένετο ἀπὸ τοῦ 220—217 μετὰ τὸν Ἀχαιῶν καὶ Αἰτωλῶν καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν. (3) Ἐκ τῶν 26,000 τῶν στρατευόντων μετὰ τῶν Ῥωμαίων αἱ 8,000 ἦσαν Ἕλληνες· ἐνῷ ὁ Φίλιππος διὰ νὰ ἐτοιμᾷ ἀξιόμαχον δύναμιν 25,000 ἠναγκάσθη νὰ στρατολογήσῃ καὶ νέους 16 ἐτῶν.—Περὶ Φιλίππου, Ὁρ. Διοδ. κ. 2. 10.).

ρηγόπουλος, ὅ,τι οἱ Πέρσαι ἐπεδίωξαν εἰς μάτην διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Ἀνταλκίδου. Μετὰ τὸν πρὸς Φίλιππον οἱ Ῥωμαῖοι ἀνέλαβον τὸν πρὸς Ἀντίοχον τὸν Γ'. πόλεμον (τῷ 192), ὅστις ἦλθεν εἰς Ἑλλάδα προτροπῇ τῶν Αἰτωλῶν, καὶ τῷ μὲν 191 ἐνίκησαν ἐν Θερμοπύλαις, τῷ δὲ 190 ἐν τῇ ὑπὸ Σιπύλῳ Μαγνησίᾳ, ὑποχρεώσαντες νὰ ἐκχωρήσῃ τῆς Ἀσίας τῆς ἐντεῦθεν τοῦ Ταύρου καὶ νὰ πληρώσῃ 15,000 εὐβοϊκὰ τάλαντα, νὰ ἐκδώσῃ δὲ τὸν Ἀννίβαν καὶ τινὰς Ἑλλήνας (1). Εὐθὺς δὲ τὸ ἐπόμενον ἔτος (189) πατάξαντες ἐταπείνωσαν καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς. Ἐν ἔτει δὲ 179 ἀποθνήσκει ὁ Φίλιππος ἑνδεκά ὅλα ἔτη ἀγωνιζόμενος καὶ ἐτοιμαζόμενος. Ἀλλ' ὁ υἱὸς αὐτοῦ Περσεὺς ὁ κληρονομήσας μετὰ τῆς βασιλείας καὶ τὸ πατρικὸν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους μῖσος, δὲν εἶχε τὴν ἀπαιτουμένην εἰς τὰς περιστάσεις στρατηγικὴν καὶ πολιτικὴν σύνεσιν· διότι οὐ μόνον δὲν ἐφρόντισε νὰ προσοικειωθῇ καλῶς τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ τῶν πατρικῶν θησαυρῶν ἀπληστός, μετὰ μεγίστης ἐδαπάνᾳ φειδωλίας, καὶ ἀπεποιήθη νὰ δεχθῇ δις μυρίους Γαλάτας προσγενομένους κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐπικούρους διὰ χρήματα (2). Ὅθεν τῷ 171 ἐκήρυξαν κατ' αὐτοῦ πόλεμον οἱ Ῥωμαῖοι. Καὶ ἀντέστη μὲν ἐπὶ τρία ἔτη διὰ τῶν γενναίων Μακεδόνων, ἀλλὰ τῷ 168 ὁ Λεύκιος Παῦλος Αἰμίλιος νικήσας περὶ Πύδναν συνέλαβε καὶ ἀπήγαγεν αἰχμάλωτον εἰς Ῥώμην πρὸς τὸν θρίαμβον. Ἐκεῖ δὲ ῥιφθεὶς εἰς τόπον κατὰγειον καὶ βαθὺν καὶ σκοτεινὸν καὶ δυσώδη, ἔνθα οἱ πλεῖστοι τῶν ἐσχάτων κακούργων ἐρρίπτοντο, διετέλεσεν ἐπτὰ ἡμέρας κακουχούμενος. Καὶ ἐρρίπτετο μὲν αὐτῷ ξίφος καὶ σχοινίον δι' ὧν ἐδύνατο βουλόμενος ν' ἀπαλλάξῃ ἑαυτὸν τοῦ ζῆν· ἀλλ' οὐδὲν τούτου ποθεινότερον τοῖς τοιαῦτα πάσχουσιν. Ἐκεῖ δὲ ἤθελε καταστρέφει τὸν βίον ἂν μὴ ὁ Αἰμίλιος παρήνει τῇ Συγκλήτῳ, ἵνα ἐπισκεπτόμενος δεικνυμένη μεταφέρῃ αὐτὸν εἰς ἁρμοδιώτερον οἶκημα, καὶ φιανθρωπότερον χρήσῃται (3). Ὅθεν διέζησε δύο ἔτη καὶ ἐπὶ τέλους ἔλαβεν ἰδιάζοντα καὶ ἐλευθέρῳ θάνατον καὶ ἄξιον τῆς φιλοζωίας του· διότι ὀργισθέντες, λέγει ὁ Πλούταρχος, οἱ στρατιῶται, ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο ἄλλως νὰ τὸν κακοποιήσωσιν, ἐμπόδιζον αὐτὸν νὰ κοιμηθῇ, καὶ προσέχοντες ἀκριβῶς ἐκέντων διὰ τῶν λογχῶν, ὥστε νὰ μένῃ συνεχῶς ἀγρυπνος, καὶ τοιουτοτρόπως ἀποκαμῶν ἐτελεύτησεν (4). Ἡ Μακεδονία διηρέθη εἰς τέσσαρα τμήματα, ὧν οἱ κάτοικοι ἐμποδίσθησαν νὰ ἔχωσιν ἐπιγαμίας καὶ κτῆσιν γαιῶν ἐκτὸς τῆς ἰδίας πατρίδος. Ἅντες δὲ οἱ ἔγχριτοι Μακεδόνες διετάχθησαν νὰ ἀπέλθωσιν ἐκ Μακεδονίας. Οἱ Ἰλλυριοί, οἱ Ῥόδιοι, ὁ Εὐμένης καὶ οἱ Ἀχαιοὶ ἐτιμωρήθησαν ἱκανῶς. Ἡ δὲ ἀτυχὴς Ἠπειρος, ἥτις ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῶν Μακεδόνων ἔπαθε συμφορὰν ἀνεπαγόρευτον. Δόγμα τῆς Συγκλήτου ἔλεγεν εἰς τὸν Αἰμίλιον, ἵνα ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τῶν ἐκεῖ πόλεων πάντες οἱ στρατιῶται οἱ πρὸς Περσέα συμπολεμήσαντες αὐτῷ. Οὗτος λοιπὸν, ἵνα μὴ δοθῇ εὐκαιρία εἰς ἄμυναν, προσκαλεσάμενος τοὺς πρῶτους ἐκάστης πόλεως δέκα ἄνδρας, προσέταξεν αὐτοῖς ἵνα ὅσον εἶχον χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ ἐν ἱεροῖς καὶ ἐν οἰκίαις φέρωσιν αὐτῷ ἐν ἡμέρᾳ ῥήτῃ. Ὡς ἐπὶ τούτῳ δὲ ἀπέστειλεν εἰς ἐκάστην πόλιν φρουρὰν στρατιωτῶν καὶ ταξίαρχον, ἵνα δῆθεν λάβῃ τὸ χρυσίον. Ἐνστάσης δὲ τῆς προσδιορισμένης ἡμέρας,

(1) Πολύβ. ΚΑ. 2. (2) Πολύβ. ΚΘ. 2. (3) Διόδ. λ. 15. (4) Πλούταρχ. λ. 3. πρὸς Διόδ. λ. 15.

ὁρμήσαντες πάντες ὑφ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν πρὸς καταδρομὴν καὶ ἀρπαγὴν τῶν πόλεων, ἐξηνδραπόδισαν ἐν μιᾷ ὥρᾳ 150,000 ἀνθρώπων, 70 δὲ πόλεις ἐπόρθησαν. Ἡ δὲ ἀπὸ τῶν πόλεων διαρπαγὴ εὐρέθη ἐν γε τῷ φανερῷ ἀναλογοῦσα ἐκάστω δραχμαὶ 11. Ἐπὶ τούτοις δὲ ἐκπληξίς καὶ φρίκη κατέλαβε πάντας, ὅτι διὰ τόσον μικρὸν κέρδος κατεκερματίσθη ὁλόκληρον ἔθνος (1). Τοσαύτη ἀνεπτύχθη διὰ τῶν κατακτήσεων παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἢ πρὸς τὴν πλεονεξίαν ὁρμὴ, ὥστε περὶ οὐδενὸς ἡγοῦντο τὰ πάντα πρὸς τὴν τοῦ πλείονος ἀπόλαυσιν! Οὕτω δὲ πάλιν θαυμαστὸν ἦν παρ' αὐτοῖς ἡ γενναιοδωρία ὥστε ὅτε Σχιπίων ὁ Ἀφρικανὸς ἐδωρήσατο εἰς τὴν μητέρα αὐτοῦ, διεζευγμένην τοῦ πατρὸς, τὸν ἑαυτῆς κόσμον, μεγάλως ἐθαυμάσθη καὶ παράδοξον ἐφάνη τὸ πρᾶγμα· διότι παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, λέγει ὁ Διόδωρος, οὐδεὶς οὐδενὶ δίδωσι τῶν ὑπαρχόντων εὐχερῶς ἐκὼν οὐδέν (2).

Μετὰ δὲ εἴκοσιν ἔτη τῷ 150 τολμητίας τις Ἀνδρίσκος ὀνομαζόμενος, ἀποκαλῶν ἑαυτὸν Φίλιππον καὶ υἱὸν τοῦ Περσέως (ὅθεν καὶ Ψευδοφίλιππος ἐκλήθη), καταλαβὼν τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν ἐνίκησε τοὺς Ῥωμαίους ἐπὶ δύο ἔτη, ἀλλὰ τῷ 148 νικᾶται ὑπὸ Μετέλλου τοῦ ἐπικληθέντος Μακεδονικοῦ, καὶ οὕτως ἡ Μακεδονία εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν μεταποιηθεῖσα ἐξέλιπεν ἐκ τῶν ζώντων. Τὴν δὲ πτῶσιν αὐτῆς, θεωρουμένης, ὡς τοῦ τελευταίου τῆς ἀνεξαρτησίας ὑπερμάχου, παρηκολούθησε πάντων τῶν ἐθνῶν ἡ ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν δυναστείαν ὑποχώρησις. Τοιαύτη μὲν καὶ ἡ τῶν Μακεδόνων ἐνέργεια καὶ τύχη. Ἰδῶμεν δὲ τί ἐπραττεν ἡ κυρίως Ἑλλάς καὶ πῶς διεξήχθη ἡ καταστροφὴ τοῦ δράματος τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας;

γ.) Τὰς τελευταίας τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἡμέρας δύο χῶραι φαίνονται ἀντιποιηθεῖσαι ἡ Αἰτωλία καὶ ἡ Ἀχαΐα· ἀλλὰ καὶ ταύτης τῆς ξυνωρίδος ἡ ἐμφάνις πρὸς ταχυτέραν ὑποδούλωσιν μᾶλλον ἢ πρὸς χρονιωτέραν τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας παράτασιν συνετέλεσεν. Ἀμφότεραι μικραὶ καὶ ταπειναὶ οὔσαι ἄρχονται ἰσχύϊ καὶ ἀξίωμα λαμβάνουσαι ἀπὸ τοῦ 280 π. Χ., ἡ μὲν τῶν Αἰτωλῶν εὐρυθυμότερον συστᾶσα, ἡ δὲ τῶν Ἀχαιῶν ἀποδιώξασα τὰς ἐν ταῖς πόλεσι Μακεδονικὰς φρουράς, διὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ Ἀράτου συνέσεως καὶ τῆς προσωπικῆς τοῦ Φιλοποίμενος ἀνδρείας ἐκρατύνθη ἐπὶ μικρὸν, ἀλλὰ κατέπεσεν εὐθύς ἀποθανόντων τῶν ἀνδρῶν τούτων. Ἡ μὲν ἔκειτο ἐν Πελοποννήσῳ, ἡ δὲ ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι, ἀλλ' ἑκατέρα ἐκληρονόμησε τὸν βάσκανον ἐκείνον δαίμονα, τὸν ἐχθρὸν πάσης συντηρήσεως καὶ προόδου, τὴν ἀντιζηλίαν καὶ τὰς ἐριδας. Διότι αἱ διάφοροι τῆς Ἑλλάδος πόλεις φαίνονται ἀρχῇθεν κατανόησασαι τὴν ἐκ τῆς ἐνότητος ἰσχύϊ καὶ τὴν τῆς διαιρέσεως ἀσθένειαν· ἀλλ' ἀρχαϊκὸν φυλετικὸν βίον βιοῦσαι, ὃν ἡ ποίησις καὶ τὰ κατὰ τόπους ἱερὰ καὶ ἔθιμα ἐδίδασχον, δὲν ἐδυνήθησαν ν' ἀποπνίξωσι τὰ ἴδια, καὶ εἰς τῶν νεωτέρων περιστάσεων τὴν ἐμφάνισιν νὰ προσοικειωθῶσι καὶ ἐνωθῶσι. Ἐπραττον ὅτι ὁ ἀρχαῖος στρατιώτης, ὅστις ἐπὶ τοῖς πάλαι σωματικοῖς καὶ πνευματικοῖς ἀποτολμήμασι σεμνυνόμενος δυσκολεύεται νὰ προσοικειωθῇ καὶ ρυθμισθῇ πρὸς τὰς νέας περιστάσεις, φανταζόμενος ἀκμαίαν τὴν μὴ ὑπάρχουσαν πλέον ἀκ-

(1) Πλούτ. Αἰμ. κθ. (2) Διόδωρ. λβ. 38. 39.

(ΟΜΗΡΟΣ ΦΥΛ. Β'.)

μήν του, καὶ μόνον ὑπὸ δεινῆς ἀποτυχίας καὶ μεγάλων παθημάτων εἰς τὴν τῆς ἰδίας παρακμῆς καὶ ἀσθενείας συνερχόμενος συναίσθησιν. Τὸ Ἀχαικὸν καὶ Αἰτωλικὸν συνέδριον ὑπὸ τῶν ἰδίων κατατρυχόμενα φυλετικῶν μικρῶν περὶ πρωτείων ἐρίδων, ὑφ' ὧν ἄλλοτε αἱ Αἰθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη, ἔχοντα δὲ ἐπικαθημένας καὶ κωλυούσας τὰς πολλὰς πανταχόθεν ὑπὸ τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου συσταθείσας ἡγεμονίας, ἔτι μᾶλλον ἐμποδίσθησαν εἰς συναίσθησιν τοῦ κοινοῦ συμφέροντος. Ἀλλ' ἡ νέα ἐν τῇ Δύσει ἀναφανείσα ἐθνικότης, εὐτυχήσασα νὰ προσοικειωθῇ ἐνωρὶς τὸ πνεῦμα τῆς ἐνότητος καὶ προσωπικῆς ἐνεργείας, ἐπωφελήθη διὰ τῆς ἐπιτηδειοτάτης καὶ ἐπιτυχοῦς πάντοτε διαιρέσεως νὰ κατατρίψῃ τὰς δυνάμεις τῆς πολλαχῶς ἐξηντλημένης καὶ πολλαχοῦ διεσπαρμένης, ἀλλ' ἰσχυρᾶς εἰσέτι Ἑλληνικῆς φυλῆς, ὥστε ἐν ἀνέτει καὶ σχεδὸν ἀμαχητὶ νὰ καταστῇ κυρία τῶν χωρῶν ἐκείνων, ἃς μυριάριθμοι ἄλλοτε στρατιαὶ δὲν ἐδυνήθησαν νὰ καταβάλωσιν. Οἱ μὲν Αἰτωλοὶ ἐδείχθησαν ἔχοντες ῥώμην, ἀλλ' ἄνευ τινὸς ἠθικῆς ἀρετῆς· οἱ δὲ Ἀχαιοὶ τοῦναντίον ἦσαν μὲν ἠθικώτεροι καὶ δικαιότεροι καὶ τῶν Αἰτωλῶν καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ἀλλ' ἐστεροῦντο τόλμης καὶ πολεμικῆς ἀνδρείας· ὅθεν ἀπώλεσθη, ὅπερ ἀμφοτέροι ὁμοῦ ἐδύναντο νὰ πράξωσι· μᾶλλον δὲ συνέτριψαν τὰς ἑαυτῶν δυνάμεις πρὸς ὄφελος τῶν ξένων. Ἐὰν τὴν πολεμικὴν τῶν Αἰτωλῶν τόλμην διηύθυνεν ἡ ἀρχαϊκὴ τοῦ Φίλοποίμενος καὶ Λυκόρτα σωφροσύνη, ἡ Ἑλλὰς ἴσως ἤθελεν ἀντιστῆ εἰς τὴν ἀκμάζουσαν τότε Ῥώμην. Διότι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἐνικήθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν λεγεώνων, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἐμφυλίων πολέμων αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων· διότι παραλειπομένων τῶν ἀρχαιοτέρων ἀπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου μέχρι τῆς καταστροφῆς τῆς Κορίνθου, οὐδέποτε ἔπαυσαν καὶ πόλεις καὶ βασιλεῖαι πολεμοῦσαι ἀλλήλαις περὶ πρωτείων. Οἱ γενναιότεροι τῶν Ἑλλήνων ἀπῆρχοντο εἰς τὴν Ἀνατολήν, καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ δύο αἰῶνας ἐξηντλεῖτο ὑπὲρ χρυσίου ὅπερ τὴν διέφθειρε· τὰ κακῶς συνηγμένα πλούτη κακῶς καὶ δαπανῶνται· μόνον τὰ μετὰ πολλοῦ ἰδρώτος καὶ μόχθου ἐκ τῶν ἰδίων ποριζόμενα τρέφουσι τὸν κεκτημένον. Κατὰ δὲ τὸν Πολύβιον ἡ Ἑλλὰς ἀπώλεσθη δι' ἀπαιδίαν καὶ ὀλιγανθρωπίαν. « Ἐπέσχεν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς (λέγει) τὴν Ἑλλάδα πάσαν ἀπαιδία καὶ συλλήβδην ὀλιγανθρωπία, δι' ἣν αἵτε πόλεις ἐξηρημώθησαν καὶ ἀφορίαν εἶναι συνέβαινε, καίπερ οὔτε πολέμων συνεχῶν ἐσχηκότων ἡμᾶς, οὔτε λοιμικῶν περιστάσεων· εἴ τις οὖν περὶ τούτου συνεβούλευσεν εἰς θεοὺς πέμπειν ἐρησομένους τί ποτ' ἂν ἡ λέγοντες ἢ πράττοντες πλείονες γιγνοίμεθα καὶ κάλλιον οἰκοίημεν τὰς πόλεις, ἅρ' οὐ μάταιος ἂν ἐφαίνετο, τῆς αἰτίας προφανοῦς ὑπαρχούσης καὶ τῆς διορθώσεως ἐν ἡμῖν κειμένης; τῶν γὰρ ἀνθρώπων εἰς ἀλαζονείαν καὶ φιλοχρημοσύνην, ἔτι δὲ ῥαθυμίαν ἐκτεταμένων, καὶ βουλομένων μήτε γαμεῖν, μήτ' ἐὰν γήμωσι τὰ γινόμενα τέκνα τρέφειν, ἀλλὰ μόλις ἐν τῶν πλείστων ἡ δύο, χάριν τοῦ πλουσίου τούτους καταλιπεῖν καὶ σπαταλῶντας θρέψαι, ταχέως ἔλαθε τὸ κακὸν αὐξηθέν. Καὶ γὰρ ἐνός ὄντος ἡ δυεῖν, εἰ τούτων τὸν μὲν πόλεμος ἢ νόσος ἐνσταῖσα παρείλετο, δῆλον ὡς ἀνάγκη καταλείπεσθαι τὰς οἰκῆσεις ἐρήμους, καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν μελιττῶν τὰ σμήνη, τὸν αὐτὸν τρόπον κατὰ βραχὺ καὶ τὰς πόλεις ἀπορουμένας ἀδυνατεῖν. . . . Ὁ γὰρ τυχὼν τῶν ἀνθρώπων ἐρεῖ, διότι μάλιστα μὲν αὐτοὶ δι' αὐτῶν ἀ-

πολυθείημεν τῆς τοιαύτης βλάβης, μεταθέμενοι τὸν ζῆλον, εἰ δὲ μὴ νόμους γράψαντες, ἵνα τρέφῃται τὰ γινόμενα» (1). Δυστυχῶς δὲ πᾶσαι αὐται αἱ δίκαιαι τοῦ Πολυβίου παρατηρήσεις περὶ τῶν συγχρόνων του ἀναφαίνονται ἔτι καὶ νῦν παρ' ἡμῖν. Εἰς τὴν ἀ παιδίαν, πλὴν ἄλλων, δὲν πρέπει ν' ἀποδώσῃ τις τὴν ἐπαισθητὴν ὁσημέραι γινομένην τοῦ Ὀθωμανικοῦ πληθυσμοῦ μείωσιν, μάλιστα τῶν ἀρρένων; Ἀλλὰ πλὴν τούτων ἡ Ἑλλάς ἔπαθε καὶ διὰ τῶν Ἀνατολικῶν κατακτήσεων· διότι δι' αὐτῶν ἔχυσε τὸ τιμιώτερον αὐτῆς αἷμα χάριν ξένων συμφερόντων. Οἱ βασιλεῖς τῆς Περγᾶμου, τῆς Ἀντιοχείας, καὶ Αἰγύπτου, Ἕλληνας εἶχον στρατιώτας, καὶ Ἕλληνες κατεῖχον ὅλας τὰς πολιτικάς καὶ στρατιωτικάς θέσεις. Καθ' ἣν δ' ἐποχὴν ὁ Ἀντίγονος κατέβαλε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Σπάρτης, οἱ γενναιότεροι τῶν Λακεδαιμονίων ἐμάχοντο ὑπὸ τὸν Ξάνθιππον ἐν Ἀφρικῇ ὑπὲρ τῶν Καρχηδονίων. Ἐπὶ δὲ τοῦ πρὸς Φίλιππον πολέμου ὁ Σκόπας ἐστρατολόγησεν ὑπὲρ τοῦ Πτολεμαίου τὸ ἄνθος τῆς νεότητος τῶν Αἰτωλῶν περὶ τὰς 6,000, ἄνευ ἀντιστάσεως τοῦ στρατηγοῦ Διαίου (1). Ἀλλὰ μήπως ὁ Δαρεῖος δὲν εἶχε 50,000 Ἕλληνας; Ἐπαθε δηλ. ἡ Ἑλλάς πρὸς τὴν Ἀσίαν, ὅ,τι ἡ Ἰσπανία κατὰ τὸν 15^{ον} αἰῶνα ἀκράτητος μεταναστεύσασα πρὸς τὸν νέον κόσμον (2). Ἀλλὰ πλὴν τοῦ διηνεκοῦς ἐκπατρισμοῦ τῶν γενναιοτέρων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἀσίαν, οὐχ ἥκιστα ἐφθάρη καὶ ὑπὸ τῶν ἀλλεπαλλήλων δηλώσεων ἐν τοῖς πολέμοις. Θλιβεράν εἰκόνα διαγράφει τούτων ἐκασταχοῦ ὁ Πολύβιος μάλιστα τῶν γενομένων κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Συμμαχικοῦ πολέμου, μετὰ πικρίας στηλιτεύων καὶ ἀποστρεφόμενος τοὺς πράττοντας. Αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις ἐφθείροντο πρὸς ἀλλήλας καὶ τὸ δίκαιον οὐδαμοῦ ἐτηρεῖτο. Οἱ ἰσχυρότεροι ἢ οἱ ὀχυρωτέραν ἔχοντες χώραν ἤγον καὶ ἔφερον τοὺς γείτονας. Τοῦτο ἐποιοῦν οἱ Ἰλλυριοὶ κατὰ τε γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν· οἱ Ἡπειρώται, οἱ Ἀκαρναῖες, καὶ μάλιστα οἱ Αἰτωλοὶ ληστρικῶς ἐβίου. Τὰ δυτικὰ τῆς Πελοποννήσου παράλια καὶ πολλὰ τῶν νήσων ἦσαν αἱ προχειρότεραι πρὸς διαρπαγὴν χωραὶ (3). Τοῖς Αἰτωλοῖς συνεμάχουν οἱ Κερκυραῖοι καὶ οἱ Ἰλλυριοὶ, πλὴν εἵποτε διεφώνουν κατὰ τὴν διανομὴν τῶν λαφύρων. Οἱ Ἀκαρναῖες ἐπέβλεπόν τινας τῆς Ἠλείας χώρας, οἱ Λακεδαιμόνιοι τὴν Μεσσηνίαν. Οἱ ἐν Θήβαις τῆς Θεσσαλίας ἔβλαπτον τὰς γειτονεύσας τῆς Θεσσαλίας καὶ Φθιώτιδος πόλεις· ὅθεν καταλαβὼν αὐτὰς ὁ Φίλιππος, ἐξηνδραπόδισε τοὺς κατοίκους καὶ ἐπώκισε Μακεδόνας. Αἱ δὲ διαρπαγαὶ οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δις καὶ τρίς ἐγίνοντο, ἀλλὰ συνεχῶς παρὰ πάντα τὰ θεῖα καὶ ἀνθρώπινα δίκαια· ὥστε πανταχοῦ ἦτο κοινὴ τῶν χωρῶν συνδύωσις καὶ γενικὴ τοὺς πάντας κατεῖχε δυσπιστία (4). Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Φιλιππικοῦ πολέμου οἱ Αἰτωλοὶ μετὰ τῶν Ῥωμαίων στρατηγοῦντος τοῦ Σκόπα καὶ ὑπατεύοντος τοῦ Λαβινοῦ, ἀφοῦ κατέλαβον τὴν ἀτυχὴ πατρίδα μου Ἀντίκυραν σύμμαχον οὔσαν κατ' ἀνάγκην τοῖς Μακεδόσιν, ἐξηνδραπόδισαν καὶ ἀπήγαγον εἰς Ῥώμην τέκνα καὶ γυναῖκας (5). Οἱ Μαντινεῖς παρασπονδήσαντες κατέσφαξαν 500 Ἀχαιοὺς πεμφθέντας αὐτοῖς κατ' αἵτησιν ἐπὶ φυλακὴν. Οἱ δὲ Ἀχαιοὶ ἀν-

(1) Τίτ. Λιβ. Αἰ. 43. Πολύβ. ΑΖ' β. 4. (2) Πολύβ. Β. Στρατ. Ι. 477.—Παράβαλ. Ἰσοκρ. Ἀρεῖσι π. 29. ἔνθα ἀπαριθμοῦνται αἱ ἐν πολέμοις ἀπώλειαι τῶν Ἀθηναίων εἰς πλοῖα καὶ ἀνδρας κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡγεμονίας. (3) Πολύβ. Β. Ε. (4) Πολύβ. Ε. ρ. 8. (5) αὐτ. Β. νή, νθ.

τεκδικούμενοι ἐλόντες ἀνάστατον ἐποίησαν τὴν Μαντίνειαν πωλήσαντες τέκνα καὶ γυναῖκας (1). Οἱ Αἰτωλοὶ κατὰ τὸν συμμαχικὸν πόλεμον ἐδήουν τὴν χώραν τῶν Μεσσηνίων, Ἀχαιῶν, Ἀκαρνάνων, ὁ δὲ Φίλιππος καὶ οἱ Ἀχαιοὶ τὴν τῶν Αἰτωλῶν καὶ συμμάχων. Καὶ παρατηρεῖ τις ὅτι ἐξέλιπε πᾶς πρὸς τὰ θεῖα σεβασμός. Οἱ Αἰτωλοὶ ἡγουμένου αὐτῶν τοῦ στρατηγοῦ Σκόπα εἰσελάσαντες εἰς Ἡπειρον κατέσκαπτον καὶ τὰ τεῖχη καὶ τὰς οἰκίας καὶ τὸ γυμνάσιον· ἐνέπρησαν τὰς στοάς, καὶ διέφθειραν τ' ἀναθήματα, ὅσα πρὸς κόσμον ἢ χρεῖαν ὑπῆρχον τοῖς εἰς τὰς πανηγύρεις συμπορευομένοις, καὶ ἀνέτρεψαν καὶ τὰς εἰκόνας τῶν βασιλέων ἀπάσας. Τὸ δὲ χεῖριστον παραγενόμενος ὁ Σκόπας εἰς Αἰτωλίαν οὐχ ὥς ἡσεβηκώς, ἀλλ' ὥς ἀγαθὸς ἀνὴρ εἰς τὰ κοινὰ πράγματα γεγωνώς, ἐτιμᾶτο καὶ περιεβλέπετο πλήρεις ἐλπίδων κενῶν καὶ φρονήματος ἀλόγου πεποιηκώς τοὺς Αἰτωλοὺς (2). Ταῦτα δ' ἐπραξε καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ στρατηγὸς τῶν Αἰτωλῶν Δωρίμαχος· ὃς παραγενόμενος εἰς Δωδώνην καὶ τὸ ἱερόν καὶ τὰς στοάς ἐνέπρησε καὶ πολλὰ τῶν ἀναθημάτων διέφθειρε, κατέσκαψε δὲ καὶ τὴν ἱερὰν οἰκίαν· ὥστε, ὡς λέγει ὁ Πολύβιος, οἱ Αἰτωλοὶ ἐπραττον παρὰ τὰ κοινὰ τῶν ἀνθρώπων ἥθη (3). Παραπλήσια δ' ἐπραττε καὶ ὁ Φίλιππος, ἐπελθὼν μετὰ ταῦτα ἐπὶ τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ καταλαβὼν τὴν πρωτεύουσάν αὐτῶν Θέρμον, οἷον ἀντεκδικούμενος πρὸς ὅσα ἐκαῖνοι ἐπραξαν ἐν Δωδώνῃ, τὰς τε στοάς ἐνεπίμπρασκε καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἀναθημάτων διέφθειρεν, ὄντα πολυτελῆ καὶ μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ δαπάνης ἐπεξεργασμένα ἑνία. Τὰς δὲ τῶν οἰκιῶν ὀροφὰς οὐ μόνον ἐνεπίμπρασκον, ἀλλὰ καὶ μέχρις ἐδάφους κατέσκαψαν. Ἀνέτρεψαν δὲ περὶ τὰς 2,000 ἀνδριάντας, ὧν πολλοὺς διέφθειραν, πλὴν ὅσοι θεῶν ἐπιγραφὰς ἢ τύπους εἶχον. Ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐσεμνύνοντο ὡς δικαιοτάτα πράττοντες καὶ προσκχόντως, οἷον ἀμυνόμενοι τοῖς ὁμοίοις τὴν τῶν Αἰτωλῶν ἀσέβειαν. Τὰ αὐτὰ ἐπραξε καὶ ἐν Περγάμῳ Φίλιππος (4). Τὴν δὲ Ἀβυδὸν ἐλὼν ἀνάστατον ἐποίησε (5). Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ Ἡλεία, ἥτις εἶχε μεγάλα πλούτη καὶ ἦτο ἡ πολυανθρωποτάτη τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν ἐπὶ Πολυβίου, καὶ ἦτις διὰ τὸν ὑπάρχοντα τοῦ Διὸς ναὸν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἔμεινεν ἄπειρος πάσης πολεμικῆς δοκιμασίας καὶ παντὸς δεινοῦ, ὀλιγορήσασα τῆς εἰρήνης, ἥς πάντες εὖχονται τυχεῖν καὶ μετασχεῖν καὶ ἦν ἐδύνατο νὰ ἔχη παρὰ τῶν Ἑλλήνων πάντα τὸν χρόνον ἀδῆριτον, περιεπλέχθη εἰς ἔριδας πρὸς Ἀρκάδας, μετέβαλε τὸν εἰρηνικὸν καὶ γεωργικὸν τρόπον τοῦ ζῆν, καὶ ἀντὶ ν' ἀνακτήσῃ τὴν παλαιὰν ἀσυλίαν, ἐξετέθη εἰς πειρασμοὺς ὁμοίους τοῖς ἄλλοις, καὶ ἐδοκίμασε τὴν αὐτὴν ἐκείνων τύχην (6). Πᾶσα πίστις, λέγει ὁ Πολύβιος, παρ' Ἑλλησιν ἐξέλιπε· καὶ τάλαντον μόνον πιστευόμενός τις ἔχει ἀντιγραφεῖς δέκα καὶ σφραγίδας καὶ μάρτυρας διπλασίους. Καὶ ἦτο σπάνιον νὰ εὑρῇ τις ἄνδρα ἀπερχόμενον τῶν κοινῶν καθαρεύοντα (7). Ἐν γένει δὲ τοιαύτη ἦτο ἡ ἔνεκα τοῦ πολέμου ἀθλιότης

(1) Πολύβ. Θ. λθ. 2. Αἰβ. κς. 26. (2) αὐτ. Δ. ξβ'. πρβ. Ν. ε. (3) αὐτ. Δ. ξζ. (4) Αὐτ. ις'. α. (5) Αὐτ. θ. Δ. οδ. (6) Αὐτ. ΙΣΤ λδ. (7) αὐτ. ς. ὅ ἡ τοιαύτη διαφθορά ἤρξατο ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰσοκράτους, (Ἀρεοπ. θ.)—πρβ. Πολύβ. ΙΗ'. λδ. λε.

τῆς Ἑλλάδος, ὥστε οἱ πολλοὶ ἔλεγον, εἰ μὴ ταχέως ἀπολώμεθα, οὐκ ἂν ἐσώθημεν. (Πολύβ. Μ. έ. 12).

Σκιαγραφήσαντες τὴν τοιαύτην τῆς Ἑλλάδος κατάστασιν, ἴδωμεν ἤδη ποῖον διεδραμάτισαν πρόσωπον αἱ δύο τελευταῖαι τὰς πολλὰς Ἑλληνικὰς πόλεις ἀντιπροσωπεύουσαι συμμαχίαι, ἵν' οὕτως ἐκ τῶν κατὰ μέρος γεγονότων, τὴν ἀληθῆ καὶ οὕτως εἰπεῖν ἀκονιτὶ τῆς Ἑλλάδος ὑποδούλωσιν κατανοήσωμεν.

Ἡ Αἰτωλικὴ συμμαχία, ὡς εἶπον, ἤρξατο τακτικώτερον ῥυθμισθεῖσα τελευτώσης τῆς γ'. π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Ἀρχαιότερον οἱ Αἰτωλοὶ ἔζων ληστρικῶς καὶ ὡς μισθοφόροι φαίνονται δὲ τὸ πρῶτον ἡνωμένοι κατὰ τοῦ Ἀλέξανδρου ὑπὲρ τῶν Θηβαίων, καὶ ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Γαλατῶν (1), καὶ βραδύτερον ἐπὶ τοῦ Λαμιακοῦ πολέμου· ἀλλ' ὁ χαρακτήρ αὐτῶν ἔμεινεν ἀμετάβλητος. Εἰθισμένοι γὰρ ζῶσιν ἀπὸ τῶν ἄλλων, καὶ γὰρ μὴ δαπανῶσιν ἀπὸ τῶν ἰδίων ὑπαρχόντων, ἔφερον χαλεπῶς τὴν εἰρήνην, καὶ ἀλαζόνες ὄντως φύσει ἔζων βίον πλεονεκτικὸν καὶ θηριώδη, ἡγούμενοι οὐδὲν οἰκεῖον, πάντα δὲ πολέμια (2). Ὄθεν μετὰ τὸν θάνατον Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ τοῦ περιστείλαντος τὰς ληστρικὰς αὐτῶν ἐπιδρομὰς, προέρχονται τολμηρότεροι εἰς τὰς λεηλασίας, στρατηγούντος Δωριμάχου καὶ Σκόπα, καὶ συμμαχοῦντων αὐτοῖς τῶν Κερκυραίων, καὶ Ἰλλυριῶν, καὶ τῶν τυραννουμένων Σπαρτιατῶν. Ἐπὶ τούτοις οἱ Ἀχαιοὶ μὴ δυνάμενοι μόνοι, μετεκαλέσαντο τὸν Φίλιππον μεθ' οὗ ἐπὶ τρία ἔτη (ἀπὸ τοῦ 210) ἐπολέμησαν τὸν Συμμαχικὸν πόλεμον, ὃν πάλιν ὑποκινήσει τῶν Ῥωμαίων ἀνενέωσαν ἐπὶ 7 ἔτη (211—204). Καὶ μέχρι μὲν τῆς ἥττης τοῦ Φιλίππου συνέπραττον καὶ σύμφωνοι ἦσαν τοῖς Ῥωμαίοις, ἅτε καὶ αἰτιώτατοι τοῦ πρὸς Φίλιππον πολέμου γενόμενοι (3). Εὐθύς δὲ μετὰ τὴν νίκην διαφόρως ἔσχον καὶ ἐλοιδόρουν τοὺς Ῥωμαίους, ἀνακηρύττοντες ἑαυτοὺς αἰτιωτάτους τῆς μάχης. Ὑπὸ δὲ τῶν πολλῶν ἐξ αὐτῶν ἐφέρετο καὶ ἤδετο ἐπίγραμμα ὕβριστικὸν πρὸς τὸν Φίλιππον (4). Νομίζοντες λοιπὸν ἑαυτοὺς ἡδικημένους ἐπεμψαν πρέσβεις ὑποκινοῦντες τὸν Ἀντίοχον, τὸν τύραννον Νάβιν, καὶ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Καὶ τῶν μὲν ἄλλων οὐδεὶς ἠθέλησε γὰρ ὑπακούσῃ· ὁ δὲ Νάβις πρόθυμος εὐθύς προσέβη εἰς διαρπαγὰς καὶ φόνους, ἐφ' οἷς προσβλήθεις ὑπὸ Φιλοποίμενος στρατηγούντος τῶν Ἀχαιῶν ἠττήθη καὶ ἠναγκάσθη γὰρ ἀπαιτήσῃ παρὰ τῶν Αἰτωλῶν βοήθειαν. Οὗτοι δ' ἐπεμψαν αὐτῷ 1000 ἄνδρας, οἵτινες ἐπιθυμοῦντες γὰρ καταλάβωσι τὴν Σπάρτην ὀχυρὰν οὖσαν ἐθανάτωσαν τὸν Νάβιν εἰς τινα ἐπιθεώρησιν, καὶ ἐπεχείρησαν διαρπαγὴν τῶν τε οἰκιῶν τοῦ τυράννου καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν. Διὰ τὴν διαρπαγὴν δὲ τῆς πόλεως ὀργισθεὶς ὁ λαὸς ἐθανάτωσεν αὐτοὺς, λαβὼν παρ' αὐτῶν δίκην ἀξίαν διὰ τὸ παράσπονδον. Ἀρξαμένου δὲ τοῦ Ἀντιοχικοῦ πολέμου, οἱ Αἰτωλοὶ συνεμάχησαν αὐτῷ, καὶ ἄλλοις προέτρεπον. Ὄθεν μετὰ τὴν ἐν Θερμοπύλαις ἥτταν τοῦ Ἀντιόχου, ὁ ὑπατος Μάνιος ἐπιὼν, ἄλλους μὲν τῶν Αἰτωλῶν ἐπολιόρχει αὐτός, ἄλλοις δὲ ὑπεχώρησε Φιλίππῳ. Ἀγομένους δὲ καὶ φερομένους δεινῶς ὑπὸ Φιλίππου οἰκτείρας ὁ Τίτος, διέπλευσεν ἐκ Πελοποννήσου καὶ διεπράξατο παρὰ τοῦ ὑπάτου, ἵνα δοθῇ αὐτοῖς ἀνακωχὴ καὶ χρόνος, ἐν ᾧ πρεσβεύσαν-

(1) Παιυσ. Α. β. 4. (2) Πολύβ. Α. γ'. (3) Λιβ. λβ. 1. (4) Πλούτ. Τιμ. θ'.

τες εἰς Ῥώμην τύχῳσι μετρίου τινός (1). Οὕτω δ' ἔχουσι μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου ἡ Σύγκλητος ἐπέβαλε 500 ταλάντων ζημίαν καὶ ὑπεχρέωσε νὰ τηρῶσι τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ δήμου τῶν Ῥωμαίων (189). Οὕτως οἱ Αἰτωλοὶ συνεργήσαντες ὅσον οὐδένες τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν καταστροφὴν αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος, πρῶτοι ἔλαβον καὶ ταχυτέραν τῶν ἑαυτοῖς πεπραγμένων τὴν τιμωρίαν, διαγραφέντες ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ἐλευθέρων Ἑλληνικῶν πολιτειῶν (2).

Τὸ δὲ Ἀχαικὸν συνέδριον ἀρχαιότατα μὲν ὑπάρχον διελύθη παντελῶς σχεδὸν μετὰ τὸν Λαμιακὸν πόλεμον ὑπὸ Μακεδόνων, ἀλλ' ἀνεφάνη μικρὸν ἔπειτα εὐρυθμότερον, καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ 250, ὅτε ἡ Σικυὼν διὰ τοῦ Ἀράτου προσετέθη αὐτῷ. Οἱ Ἀχαιοὶ ἐτιμῶντο ἐπὶ χρηστότητι καὶ εὐθυδικίᾳ παρὰ τε τοῖς Ἑλλήσι καὶ Ῥωμαίοις (3). Εἰς αὐτοὺς ἀνέθεσαν τὰς ἑαυτῶν διαφορὰς Σπαρτιάται καὶ Θηβαῖοι (4), καὶ εἰς τοὺς Σικυωνίους οἱ Ῥωμαῖοι ἐπέτρεψαν τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐπιβληθησομένης εἰς τοὺς Ἀθηναίους ζημίας διὰ τὴν τοῦ Ὠρωποῦ διαρπαγὴν. Ἀναβλαστήσαν λοιπὸν τὸ συνέδριον τῶν Ἀχαιῶν ὡς ἐκ δένδρου λελωθεμένου, κατὰ τὴν ἐκφρασιν τοῦ Πausανίου, καὶ αὐξηθὲν καὶ κρατυνθὲν ὑπὸ Ἀράτου καὶ Φιλοποίμενος ἐμαράνθη καὶ ἐξηράνθη ἅμα τούτοις (5).

Καὶ ἀρχηγὸς μὲν καὶ καθηγεμῶν, κατὰ Πολύβιον, ἐγένετο Ἀρατος ὁ Σικυώνιος, ἀγωνιστὴς δὲ καὶ τελεσιουργὸς καὶ βεβαιωτὴς, ὥστε νὰ λάβῃ ἐπὶ τινα χρόνον μονιμότητά τινα, Φιλοποίμην ὁ Μεγαλοπολίτης, καὶ οἱ ταῦτά τούτω προσελόμενοι ἄνδρες (6). Ὁ Ἀρατος ἦτο πολιτικὸς μᾶλλον ἢ στρατιωτικὸς, καὶ παραλαβὼν τοὺς Ἀχαιοὺς διηρημένους πρότερον κατὰ πόλεις ἐκ ταπεινῶν προῆγεν εἰς ἀξίωμα καὶ δόξαν, Ἑλληνικὴν καὶ φιλάνθρωπον πολιτευόμενος πολιτείαν. Οὐδὲν ἔπραξεν ἐν τῷ βίῳ προπετές, οὐδ' ἄκριτον (7), ἀλλ' ἦτο ἀγαθὸς καὶ ἡμερος, καὶ ἱκανὸς νὰ προσελκύσῃ ἄλλους μεγάλῃν ἔχων πίστιν διὰ δὲ τῶν ἀρετῶν τούτων καὶ τῆς τῶν βασιλέων φιλίας διεπράξατο τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων. Ἀλλὰ τοσαύτη ἦτο περὶ τὰ παλεμικὰ τοῦ ἀνδρός ἡ ἀνεπιτηδεύουσα, ὥστε, ὡς λέγει ὁ Πολύβιος, ἐνέπλησε πᾶσαν τὴν Πελοπόννησον τῶν κατ' αὐτοῦ τροπαίων (8). Καὶ ἡ μὲν πολιτικὴ ἐμπειρία ἀνευ τῆς στρατηγικῆς ἱκανότητος ἰσως δύναται νὰ δικαιολογηθῇ καὶ δι' ἄλλων ἀρχαιότερων παραδειγμάτων. Ἀλλὰ πολλάι τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ πράξεων δυσεξήγητοι καθίστανται. Ὁ Ἀρατος ἦτο ἔξοχος ἀνὴρ τῆς ἐποχῆς του. Βλέπων τὴν ὁσημέραι παρεκκλίνουσαν Ἑλληνικὴν ἰσχὺν μεταβαλλομένην, συμμετεβάλλετο καὶ αὐτός· καὶ φαίνεται μᾶλλον ἀκολουθῶν καὶ οἰκονομῶν τὰς περιστάσεις ἢ ἡγούμενος καὶ δίδων εἰς αὐτὰς ψυχὴν. Εἶνε ἐν γένει πιστὴ εἰκὼν τῆς ἀσθενείας μὲν ἀλλ' εὐθύτητος καὶ καλῆς θελήσεως τῆς πατρίδος αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν εὐεξήγητοι καὶ τινες πολιτικαὶ αὐτοῦ ἀσυνέπειαι, καὶ μάλιστα ἐκείνη δι' ἧς κατεσρέψατο, ὅ,τι αὐτὸς μετὰ πόνων μεγάλων διεπράξατο. Βλέπων, ὅτι δὲν ἠδύνατο ν' ἀντιστῇ εἰς τὴν στρατηγικὴν ἱκανότητα τοῦ Κλεομένους, βασιλέως τῆς

(1) Πλούτ. Τίτ. 16, 25. (2) Πολύβ. ΚΒ. 16.—17. (3) Πολύβ. Β. 2, 6—18. (4) Πausαν. Ζ. 2. (5) Πολύβ. Β. 29, 10. (6) αὐτοῦ. Β. μ. 2. (7) αὐτοῦ. Ε. 16, 7. (8) αὐτοῦ. Δ. 4, 6—15.

Σπάρτης, μετεκαλέσατο εἰς βοήθειαν τοὺς Μακεδόνας, καὶ οὕτω γέρων παρέδωκε τὴν Πελοπόννησον εἰς ἐκείνους ἀπὸ τῶν ὁποίων νέος μόλις ἐδυνήθη ν' ἀποσπάσῃ, καταστρέψας συγχρόνως διὰ τοῦ Ἀντιγόνου τὸν μόνον ἄνδρα, τὸν δυνάμενον διὰ τῆς ἰδίας ἀρετῆς νὰ συσφίγῃ τὴν Πελοπόννησον ὑπὸ τὴν Σπάρτην. Ὑποταχθεὶς λοιπὸν ἐκουσίως ὑπὸ τοὺς Μακεδόνας, ἠναγκάζετο νὰ παρακολουθῇ τὸν νέον Φίλιππον, καὶ ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ νὰ καταστήσῃ σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα εὐνοϊκῶς ἔχουσαν ἐκείνῳ. Διὰ δὲ τὴν τοιαύτην ὑπηρεσίαν οὐ μόνον εἰς τοῦ υἱοῦ τὸν οἶκον τὴν ἔβριν ἐπήνεγκεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἀξίαν τιμωρίαν τῆς ὑπηρεσίας ὑπέμεινε, δηλητηριασθεὶς ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Φίλιππον, ὅτε πλέον ἐμπόδιον τοῖς σκοποῖς ἐκείνου ἐφαίνετο. Καὶ ὁμῶς τηλικαύτη ἦτο ἡ μετριότης τοῦ ἀνδρός, ὥστε ἐνῶ τὸ δηλητήριον κατέφθειρεν αὐτόν, εἰς οὐδένα τὸ γεγονὸς ἐξήγγειλεν. Ἐρωτηθεὶς δὲ ποτε ὑπὸ τινος τῶν ὑπηρετῶν Κεφάλωνος ἰδόντος δίαίμον πτύσμα ἐπὶ τοῦ τοίχου εἶπεν· ταῦτα τὰ ἐπίχειρα τῆς φιλίας, ὦ Κεφάλων, κεκομίσμεθα τῆς πρὸς Φίλιππον· οὕτως ἐστὶ μέγα καὶ καλὸν χρῆμα ἡ μετριότης (ἐπάγει τούτοις ὁ Πολύβιος), ὥστε μᾶλλον ὁ παθὼν τοῦ πράξαντος ἡσχύνετο τὸ γεγονός (1). Τοιοῦτον δὲ ὄντα οἱ συμπολῖται οὐ μόνον ζῶντα οὐδέποτε ἔπαυσαν τιμῶντες μέχρι τέλους, ἐν πᾶσι τοῖς χαλεποῖς καιροῖς εἰς αὐτὸν ἀνατιθέντες τὴν τοῦ συνεδρίου διευθέτησιν, ἀλλὰ καὶ ἀποθανόντα ἐτίμησαν δι' ὅλων τῶν τιμῶν, ὅσαι ἦσαν ἱκαναὶ νὰ διαφυλάξωσι αἰωνίαν τὴν μνήμην (2). Διάφορος δὲ τοῦ Ἀράτου ἦτο ὁ Φιλοποίμην, ὅστις ἀγαθὸς πολεμιστῆς ὦν καὶ διὰ τῶν ὀπλῶν ἐνεργός, ἔτι δὲ εὐτυχὴς καὶ κατορθωτικὸς εὐθύς ἐν ταῖς πρώταις γενόμενος μάχαις, ἅμα τῇ δυνάμει τὸ φρόνημα τῶν Ἀχαιῶν ἠύξησε, νικᾶν εἰθισθέντων μετ' αὐτοῦ καὶ κατευτυχεῖν ἐν τοῖς πλείστοις ἀγῶσι (3). Ὁ Φιλοποίμην, οὗ τὸν βίον ἀριστα διέγραψεν ὁ Χαιρωνεὺς φιλόσοφος, εἶχε παιδευθῇ ὑπὸ φιλοσοφίας εἰς κοινὸν τῆς Ἑλλάδος ὄφελος· μετεῖχε δὲ στρατιωτικῶν μᾶλλον ἢ πολιτικῶν ἀρετῶν, καὶ ὁμοίαζε πρὸς τοὺς τῆς ἀρχαίας Σπαρτιατικῆς ἀγωγῆς μετασχόντας ἄνδρας. Τὸ δὲ ἦθος αὐτοῦ ἀνεφάνη εὐθύς ἐξ ἀρχῆς· διότι καὶ ὅτε ὁ Κλεομένης διὰ νυκτὸς εἰσβαλὼν κατέλαβε τὴν Μεγαλόπολιν, παραβόλως ἀγωνισάμενος ἐξέκλεψε τρόπον τινὰ τῆς πόλεως τοὺς πολίτας εἰς Μεσσήνην, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐν Σελλασίᾳ μάχην αἰτιώτατος ἐγένετο τῆς νίκης. Ὅθεν ὁ Ἀντίγονος ἀποπειρώμενος τῶν Μακεδόνων, διὰ τί τὸ ἱππικὸν ἐκίνησαν, καὶ ἀπολογουμένων ἐκείνων, ὅτι ἐβιάσθησαν ὑπὸ μεираκίου Μεγαλοπολιτικοῦ, γελάσας εἶπεν· ἐκεῖνο τὸ μεираκίον ἔργον ἡγεμόνος μεγάλου πεποίηκεν (4). Ἐν ἔτει 207 ἀριστεύσας πρότερον ἐν τῇ μάχῃ πρὸς Αἰτωλοὺς καὶ Ἡλείους, ἠρέθη στρατηγὸς τὸ πρῶτον, καὶ ἔκτοτε μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του ὀκτάκις ἐστρατήγησε τῶν Ἀχαιῶν. Τῷ αὐτῷ ἔτει νικήσας φονικωτάτην μάχην τοὺς Σπαρτιάτας, ἐν ᾗ ἔπεσαν 4,000 Λακεδαιμόνιοι, ἐφόνευσεν ἰδίᾳ χειρὶ τὸν τύραννον αὐτῶν Μαχανίδα (5). Ὅθεν μικρὸν μετὰ τοῦτο, ἐν ᾧ ἐωρτάζοντο τὰ Νέ-

(1) Πολυβ. Η. ἱ. 1, 6. (2) αὐτ. Η. ἱ. 7. (3) Πολύβ. Φιλοπ. τ. (4) αὐτ. 5. (5) Πολυβ. ΙΑ. 14.

μεα, παρήλθεν ὁ Φιλοποίμην εἰς τὸ θέατρον, τοὺς νεανίσκους ἔχων ἐνδεδυμένους στρατιωτικαῖς χλαμίσι καὶ φοινικέσιν ἐπενδύταις καὶ πολὺ φρόνημα καὶ σέβας πρὸς τὸν ἄρχοντα δεικνύοντας. Τότε δὲ κατὰ τύχην εἰσελθὼν ὁ κιθαρωδὸς ἔψαλλε τοὺς Πέρσας τοῦ Τιμοθέου ἀρξάμενος

κλεινὸν ἐλευθερίας τεύχων μέγαν Ἑλλάδι κόσμον.

ἐπὶ δὲ τούτοις ὅλον τὸ θέατρον πανταχόθεν πρὸς τὸν Φιλοποίμενα ἀπέβλεψε καὶ μετὰ χαρᾶς ἐκρότει· ἐπειδὴ ἐνόμισαν οἱ Ἕλληνες, ὅτι ἀνελάμβανον διὰ τῶν ἐλπίδων τὸ παλαιὸν ἀξίωμα καὶ ἀπέκτων θάρρος (1). Τοιαύτη ἦτο τοῦ ἀνδρὸς ἡ ἀρετὴ, ὥστε οἱ μὲν Ἀχαιοὶ καὶ μὴ στρατηγοῦντα εἰς αὐτὸν ἐπάπταινον, οἱ δὲ ἐχθροὶ καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀπέφευγον· διότι λέγεται, ὅτι οἱ Βοιωτοὶ πολιορκοῦντες τὰ Μέγαρα καὶ ἀκούσαντες ψευδῶς, ὅτι ἐπέρχεται ὁ Φιλοποίμην, ἔφυγον ταχέως. Τὸ αὐτὸ δὲ ἔπραξε καὶ Νάβις ὁ τύραννος τῶν Σπαρτιατῶν, ὅστις εἰσβαλὼν εἰς Μεσσηνίαν, καὶ ἀκούσας ἐρχόμενον ἐπ' αὐτὸν τὸν Φιλοποίμενα, ἔφυγε δι' ἄλλης ὁδοῦ. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Φίλιππος ὁ Μακεδὼν τοῦτον ἐμπόδιον πρὸς τὴν ἡγεμονίαν πάσης τῆς Ἑλλάδος ἡγούμενος ἀπεπειράθη διὰ φαρμάκου κρυφίως νὰ ἀναιρέσῃ· ὅθεν τούτου γνωστοῦ γενομένου ἐμισήθη παντάπασιν (2). Τοσοῦτον θάρρος ἐνεργάσατο τοῖς Ἀχαιοῖς, καὶ τοσοῦτον φόβον τοῖς πολεμίοις. Μετὰ δὲ ταῦτα δὲν ἡξέστω διατὶ ἀπῆλθεν εἰς Κρήτην, καὶ ἐπολέμει ὑπὲρ τῶν Γορτυνίων, ἐνῶ οἱ μὲν Ἀχαιοὶ ἐπολεμοῦντο ὑπὸ Νάβιδος, οἱ δὲ Μακεδόνες ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, καὶ ὅτε ἐπανῆλθεν εὔρε τὸν μὲν Φίλιππον ἡττημένον (197), τοὺς δὲ Ἀχαιοὺς μετὰ τῶν Ῥωμαίων πολεμοῦντας Νάβιδι. Κατανοήσας τὸ πνεῦμα τῶν Ῥωμαίων παρενέβαινε κωλύων αὐτοὺς ν' ἀναμιγνύονται εἰς τὰ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ποῦ μὲν ἐνδιδοὺς, ποῦ δὲ ἀνθιστάμενος, καὶ ὥς περ ἀγαθὸς κυβερνήτης πρὸς κῦμα διερειδόμενος, ἡγωνίζετο νὰ πείσῃ τοὺς Ἕλληνας νὰ πράττωσι καθ' ἑαυτοὺς ἄνευ τῆς τῶν ξένων ἐπιβουλῆς. Ὅθεν αἰρεθεὶς στρατηγὸς ἐνίκησε τοὺς Λακεδαιμονίους, παρὰ γνώμην τοῦ Τίτου, ὅστις ἤθελε νὰ ἔχῃ αὐτοὺς ἀντιστάθμισμα πρὸς Ἀχαιοὺς. Φονευθέντος δὲ τοῦ Νάβιδος ὑπ' Αἰτωλῶν προσηγάγετο τοὺς Σπαρτιάτας διὰ τῆς πειθοῦς μᾶλλον ἢ διὰ τῆς βίας εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς· ἀλλὰ καὶ ὅτε ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν Διόφαντος μετὰ τοῦ Τίτου (191) ἠθέλησε νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Λακεδαιμονίους νεωτερίζοντας, ἐλθὼν ὡς ἰδιώτης κατέπαυσε τὰς ταραχὰς καὶ ἐπανήγαγε τοὺς Λακεδαιμονίους εἰς τὸ κοινὸν τῶν Ἀχαιῶν. Ἀλλὰ πρὸς τὴν τοιαύτην τοῦ ἀνδρὸς πολιτείαν ἀντικείμενα φαίνονται, ὅσα ἔπραξε τὸ ἐπόμενον ἔτος (190), ὅτε ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐφόνευσεν 80 Σπαρτιάτας, καθεῖλε τὰ τείχη, ἀφῆρπασε πολλὴν χώραν καὶ προσένειμε τοῖς Μεγαλοπολίταις· ὅλους δὲ τοὺς ὑπὸ τυράννων ἀποδεδειγμένους πολίτας μετῴκισεν εἰς Ἀχαίαν, 3,000 δὲ τῶν Εἰλώτων ἀπειθοῦντας ἐπώλησε καὶ ἐκ τῶν χρημάτων ἀνωκοδόμησε στοὰς ἐν Μεγαλοπόλει οἷον ἐφύβριζων. Ἐπὶ πᾶσι δὲ κατήργησε τὴν Λυκούργειαν γωγὴν (187).

(ἀκολουθεῖ.)

(1) Τὸν ἀρχαῖκόν τοῦ Φιλοποίμενος βίον μαρτυρεῖ καὶ τὸ ὑπὸ Πλουτάρχου ἱστορούμενον, καὶ συμβάν αὐτῷ ἐν Μεγάροις ὑπὸ τῆς γυναικὸς τοῦ ξενίσαντος αὐτόν. (Πλουτ. Φίλοπ. 6'.) (2) αὐτ. 15'.—
 Ημερ. Η. νά.